Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

Ўзбекистон Коммунистик партияси
Марказий Қўмитасининг рўзномаси

1991 йил 2 апрель
СЕШАНБА
№ 63 (5. 154).
БАҲОСИ 8 ТИЙИН

1974 йил 1 январдан чиқа бошлаган ♦ Ҳафтада беш марта чоп этилади

• *Тажрибакор минбари*

ЭКИШДА ПУХТАЛИК КЕРАК

Бир неча йил сурункасига танқид ва даккидан бошимиз чиқмай, ниҳоят ўтган йили режаларимизни барвақт, кўнгилдагидек адо этдик. Деҳқонларимиздан сўнган ишонч қайта тикланди. Ишдан совуб кетган қўлларда ҳарорат пайдо бўлди. Энг ёмони, ишинг ўнгидан келмаслиги. Агар у юришиб турса кўнглинг кўтарилади, рағбатинг ортади, эртанги юмушлар ҳақида жиддий ўйлай бошлайсан.

Бултур ҳосилни барвақт йиғиштириб олиб, деҳқон назарда тутган кузги шудгорни муддатида ўтказдик. Ҳайдов олдидан экин майдонларимизнинг умумий ҳолатини, фарқларини, унумдорлик даражасини шошилмай таҳлил этиб, сўнгра иш бошлаш имкониятига эга бўлдик. Майдонларимизнинг 12 фоизи адир бағрида. Тўқай ер 17, қумлоқ 4, тошлоқ 8 фоизни ташкил этади. 38 фоиз экинзор камқувват, унумсиз ҳисобланади. Шудгорлашдан аввал картограмма асосида минерал ва маҳаллий ўғит солдик. Чириндиси кам бўлган 3000 гектар майдоннинг ҳар гектарида 35—50 тоннадан гўнг солиниб, сўнгра ҳайдалди.

Ерларимиз қиш фаслида яхши дам олди. Ёгингарчилик меъёрида бўлгани учун нам етарли даражада. Чигит экиш фурсати ҳам яқинлашмоқда. Ерни тайёрлашда нималарга эътибор бераётирмиз? Биринчи галда тўйинган тупроқдаги намлик миқдорини сақлаб қолишимиз керак. Бунинг учун ерни ортиқча қўзғамаймиз. 80—85 сантиметргача нам етарли. Зигзаг сихмолаларни ҳозирлаб қўйдик. Улар ёрдамида тупроқнинг юза қисмини текислаб, юмшатиб, чигит қадашни бошлаймиз. Бундан ташқари қисман майдонларимизни ғўзапоя, хашаклардан тозалаяпмиз. Тоза тупроқнинг экини ҳам тоза бўлади. Ерни текислаб уруғ экишнинг ҳосияти катта. Бунда чигит бир хил чуқурликка тушади, бир вақтда текис униб чиқиши таъминланади. Шунингдек, озиқлантириш, суғориш қулайлашади. Барча хўжаликларда ижарачи, бригадир, мутахассислардан иборат комиссия тузилган. У қайси майдонни тайёр деб хулоса чиқарса, ўша жойга чигит қадалади.

Яна бир ниятимиз — экиш пайтида шудгорга имкони борича техникани камроқ киритиш. Кўпи билан икки-икки ярим марта занжирли тракторларни юргизамиз ва шу билан мавсумни тугаллаймиз. Чунки техникани далага бўлар-бўлмасга киритавериш тупроқни берч қилиб юборади.

Айни пайтда барча майдонларимиз экишга тайёр. Кўкламда зарур бўладиган техника турларини тахт қилиб қўйганмиз. Машина ва механизмларни таъмирлашни барвақт, талабчанлик билан ўтказдик. Барча хўжаликларнинг устахоналарида тартиб ва интизом билан иш ташкил этилди. Созланган техникани дастлаб ҳар бир хўжаликнинг ўз комиссияси қабул қилиб олди. Сўнгра деҳқончилик-саноат уюшмаси билан таъмирлаш-ишлаб чиқариш бирлашмаси мутахассисларидан иборат комиссия текширди. Свердлов номли, «Иттифоқ» жамоа хўжаликларининг техникаси биринчи кўрикдан ўтолмади. Камчилик ва нуқсонлар бирма-бир кўрсатиб берилди. Уларни бартараф этишга маълум муддат белгиланди. Энг арзимас бўлиб туюлган нуқсонлар ҳам эътибордан соқит қилинмади. Ҳамма хўжаликларга бир хил талаб қўйилди.

Уруғлик чигитни етарлича ғамлаганмиз, уни саралаш ишларини марказлаштирдик. «Ёш ленинчи» колхозида шундай цех очдик. Саралаш, дорилаш ишлари шу ерда бажарилиб, экиш олдидан барча хўжаликларга тарқатилади. Районимиздаги 12 та хўжаликнинг 10 тасида «Қирғиз-3» нав эртапишар пахта етиштирилади. «Пахтакор» жамоа хўжалигида «С-6524», Серго Оржоникидзе номли жамоа хўжалигида эса «Андижон-9» нав экилади. Умуман, ҳозир қўлимизда 802 тонна уруғлик чигит бор.

Шунингдек 316 тонна уруғлик картошка, 41 тонна макка, 27 тонна беда, 10 тонна вахш уруғлари, 2 миллион 310 туп карам, 19 миллион 635 минг туп помидор кўчатлари тайёр. Шу кунларда карам ниҳоллари очиқ майдонларга ўтқазилмоқда. Ер етилиши билан помидор экиш бошланади.

Бизнинг шароитимизда бу давр мураккаб кечади. Бир томонимиз Андижон районига, иккинчиси эса Ўш тоғларига туташ. Шунинг учун хўжаликларимиз Андижон, ўрта ва шимолий минтақаларга бўлинади. 3 та хўжалик биринчи, 7 таси иккинчи, 4 таси учинчи минтақага жойлашган. Уларда кўклам келиши, ҳарорат, экиш учун қулай муддат 10—15 кун фарқланади. Шу сабабли чигит қадашни бир хил вақтда бошлаш имкониятига эга эмасмиз. Биз учун энг мақбул фурсат 10—20 апрелга тўғри келади. Имкони борича экишни ҳамма хўжаликда баравар бошлаш тараддудини кўраяпмиз.

Шундай мураккаб шароитда ишлашимизга қарамасдан ўтган йили мўмай даромад олдик. Хазинамиз режадаги 45 миллион 375 минг ўрнига 60 миллион 38 минг сўмга етди. Пахтачиликдан мўлжалдагидан 5 миллион 694 минг сўм ортиқча кирим бўлди.

Жорий йилги мақсадимиз катта: 17.855 гектар майдонда деҳқончилик қилинади. Дон экинлари учун 1.987, сабзавот учун 688, ем-хашак экинларига 3.462, пахтага эса 11.460 гектар ер ажратилган. Мева бераётган 1.850 гектар боғимиз бор. Кўкламнинг ўтган даврида 1.036 гектар янги боғ, 165 гектар токзор яратилди. Кўчатнинг аксарият қисмини ўзимизда етиштирдик.

Кўриниб турибдики, зиммамизга юксак масъулият олганмиз. Барча вазифаларни талаб даражасида уддалашга қодирмиз. Бунга имконият ҳам, куч-ғайрат ҳам етарли. Ерга уруғ ташлаш, ташлаганда ҳам ишонч билан қадаш жуда кўп режаларнинг эртанги тақдирини ҳал этади. Шу боисдан бу ишда пухталик керак.

Д. ҚИРҒИЗОВ,
Жалолқудуқ район деҳқончилик-саноат уюшмаси раиси.

● ЎЛКАМИЗДА НАВБАҲОР СЕП ЁЙГАНИГА АНЧА БЎЛДИ. БИРОҚ УНИНГ САЛҚИН КЕЛИШИ ДЕҲҚОН ЮМУШЛАРИНИ ОРҚАГА СУРДИ. БУНДАН БУЁНГИ ҲАР КУН ҲИСОБЛИ, ҲАР СОАТ САНОҚЛИ. ЭНДИ ДАҚИҚА ҚАДРИГА ЕТГАН ЮТАДИ.

● Келинчак фаслнинг қоқ ўртаси, кўклам кўркини кўз-кўз қиладиган палла — апрель — савр бошланди. Пахтакору сабзавоткор, боғбону соҳибкор учун ҳар фурсат ғанимат.

● Эрта экканэрта ўради, деган ҳикмат бор. Доно халқимизнинг ҳаётий ҳикматига амал қилиб, далаларда экиш-тикишни тобора қизитайлик!

● ЭНГ ДОЛЗАРБ МАВСУМ — ЧИГИТ ҚАДАШ КУН САЙИН ЯҚИНЛАШМОҚДА. ҲАММА ЖОЙДА МУҲИМ ТАДБИРГА ПУХТА ТАЙЁРЛАНАЙЛИК, ТАДОРИКНИ ТЕЗРОҚ ТУГАЛЛАЙЛИК!

● Бугун баланд руҳ, зўр куч-ғайрат, комил ишонч, имону эътиқод билан даласига, боғига йўл олган миришкор эртага албатта муродига етади.

Дала ва қирлар ям-яшил либосда. Ҳаммаёқ тобора яшнаяпти. Қушларнинг хониши, тракторларнинг гуриллаши деҳқонни меҳнатга чорламоқда.

Баҳорнинг ҳар бир дақиқасини олтинга тенг, деб билган Дўстлик районидаги Қосим Раҳимов номли давлат хўжалиги меҳнаткашлари экишни бошлаб юбордилар. Хўжаликнинг пешқадам бўлинмаси — «Ўзбекистон» кооперативи деҳқонлари 40 гектар ерга дон учун маккажўхори экаяптилар. Режалари ҳар гектар майдондан 65—70 центнердан қаҳрабо дон олиш.

СУРАТЛАРДА: 1. Звено бошлиғи (чапда) О. Умирзоқов ва хўжалик бош агрономи ёрдамчиси А. Усмоновлар ўзаро фикрлашаяптилар. 2. Экиш пайти.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ олган суратлар.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ СИЁСИЙ БЮРОСИДА

КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси КПСС Марказий Комитети Бош котиби М. С. Горбачев раислигида ўтган навбатдаги мажлисида СССР референдумининг сиёсий якунлари ва партия ташкилотларининг вазифалари тўғрисидаги масалани кўриб чиқди. Қабул этилган қарорда таъкидланадики, 1991 йил 17 март куни СССР халқ депутатлари IV съездининг қарорига биноан бўлиб ўтган Бутуниттифоқ референдуми мамлакатдаги йирик сиёсий воқеа, демократик ўзгартишларнинг муҳим босқичи бўлди.

Референдум Иттифоқ тарафдорлари билан уни барбод этишга уринаётганлар ўртасидаги ўзаро кураш шароитида тайёрланди ва ўтказилди. Бир қанча жойларда СССР Конституцияси қўпол равишда бузилди, одамларнинг мамлакатимиз турмуши тақдирига таалуқли масалага ўз муносабатини изҳор этиш ҳуқуқини амалга оширишларига халақит бериш учун кўп иш қилинди.

Бузғунчи кучлар шовқин-суронли митинглар ўтказиб, ўз матбуот органларида, варақаларида, плакатларида иш ташлашларга даъват этиб, андишасизларча туҳмат қилиб, бошқача фикрловчиларга нафрат билдириб, демократ деган ниқобни узил-кесил улоқтириб ташладилар, халқ манфаатларига мутлақо алоқаси бўлмаган, ҳақиқий мақсадларини рўй-рост билдириб қўйдилар. Миллатлараро можаролар кучайди, жиноятчилик ошди. Айни вақтда баъзи чет эл ташкилотлари томонидан СССРдаги афкор оммага тазйиқ кучайди.

Мамлакатда вужудга келган иқтисодий вазият референдумга жиддий таъсир ўтказмай қолмади. Иқтисодий алоқалар узилиб, ишлаб чиқариш камайиши, иш ташлашлар ва меҳнат интизомининг пасайиши, молларнинг етишмаслиги ва нарх-навонинг ошганлиги жамиятдаги ижтимоий кескинликни ҳаддан ташқари ошириб юборди.

Шунга қарамай, деб таъкидланади қарорда, бундай шароитда референдумда қатнашганларнинг 76 фоиздан кўпроғи Иттифоқни янгилаш, мустақил республикаларнинг федерацияси учун, танлаб олинган социалистик йўл, халқларнинг тенг ҳуқуқлилиги, бутун мамлакатдаги ҳар қандай миллат кишисининг ҳуқуқ ва эркинликларига кафолат берилиши учун овоз берди. Улар сиёсий барқарорлик учун, ССР Иттифоқи халқлари ўртасида иқтисодий ва маданий алоқаларни мустаҳкамлаш учун, тинчлик ва хавфсизлик омили бўлган Иттифоқ учун овоз бердилар. Умуман референдумга тайёргарлик кўриш ва унинг ўтиши мамлакат учун мураккаб ва бурилиш даврида халқнинг донолигини, соғлом ақл-идрок устун бўлиб чиқаётганини, бузғунчи кучларнинг ҳамма ҳийлаларига қарши турганини, умумдавлат миқёсида биргалашиб, демократик йўл билан вазмин қарорлар қабул қилиш имконини беришини яққол кўрсатди. Референдумнинг бош сиёсий якуни мана шундай бўлди.

Шу билан бирга, дейилади ҳужжатда, сайловчиларнинг бир талай қисми «йўқ» жавобини берганлиги ёки овоз беришда қатнашмаганлиги ҳолати ташвишлантирмоқда. Аммо уларнинг ҳаммасини Иттифоқнинг душманлари қаторига қўшиб қўйиш нотўғри бўлур эди. Уларнинг кўпчилик қисми жамиятдаги ҳозирги аҳволдан қониқмаётганлигини изҳор этди. Бундан партиянинг бутун амалий фаолияти учун муҳим хулосалардан бири келиб чиқади — вазиятни яхшилик сари тубдан ўзгартириш зарур. Мамлакат олий ҳокимият органларининг, КПССнинг, бошқа ватанпарвар кучларнинг Иттифоқни янгилаш ва сақлаб қолиш йўлини ишчилар, деҳқонлар, зиёлиларнинг мутлоқ кўпчилиги қўллаб-қувватлаганини референдум якунлари кўрсатиб турибди. Бу ҳол Конституцияни ва қонунни ҳурмат қилиш нуқтаи назарига амал қилаётган барча кишиларга қатъият ва изчиллик билан ҳаракат қилиш ҳуқуқини беради. Иқтисодиёт соҳасидаги чора-тадбирлар мажмуини фаолроқ амалга ошириш керак. Хўжалик алоқаларини тиклаш, ишлаб чиқаришнинг пасайишини тўхтатиш, уни барқарорлаштириш учун энг зарур чораларни кучайтириш, яъни СССР халқ депутатлари IV съезди қабул этган тангликни тугатиш дастурини янада қатъият билан амалга ошириш учун ҳамма ишни қилиш лозим. Ижтимоий-иқтисодий вазифалар ҳозир стратегик аҳамиятга эга бўлиб қолмоқда. Халқнинг фаровонлиги ва осойишталиги шу вазифаларнинг ҳал этилишига боғлиқ.

Шундай ҳаракатлар билан айни бир вақтда қонуний йўл орқали тартибни мустаҳкамлаш, интизомни кўтариш, можароларни юмшатиш, вазиятни барқарорлаштириш сари қатъий бориш зарур. Акс ҳолда ҳам сўл экстремист, ҳам ўнг экстремист кучлар томонидан диктатура хавфи ортаверади. Коммунистларнинг, Ватан тақдирини азиз билувчи барча кишиларнинг бурчи реакцияни тўхтатиб қолишдан, демократик ислоҳотларни сақлаб қолиш ва давом эттиришдан, Конституция меъёрларига ва қонунийликка бекаму кўст риоя этилишини таъминлашдан иборат.

Референдум якунлари Иттифоқ шартномаси устидаги ишни туғаллаш учун зарур шарт-шароит яратади, деб таъкидланади ҳужжатда. Бу ишни пайсалга солиб бўлмайди, чунки ихтилофчи кучлар ҳозирнинг ўзидаёқ референдум якунларини рад этишга, тақдирга дахлдор масалаларни яна самарасиз мунозаралар ботқоғига ботириб юборишга уринмоқдалар. Иттифоқдан ўз-ўзидан чиқиб кетаверилмайди. Бу соҳада ҳам барча оқибатларга, шу жумладан Иттифоқ таркибида бўлиш билан боғлиқ бўлган имтиёзлардан маҳрум бўлишга олиб борадиган қонун амал қилиши керак. Бу масалада партиянинг принципиал ёндашуви — миллий мансублигидан қатъий назар шахс ҳуқуқлари ҳимояланишига тўла кафолат беришдан, республикаларнинг сиёсий ва иқтисодий иттифоқини нуқул иқтисодий Иттифоқ билан алмаштириш ёки турли-туман битимлар асосида параллел ҳокимият тузилмаларини вужудга келтириш йўлидаги уринишлар қабул этилмаслигидан иборат.

(Давоми 3-бетда).

ҚИШЛОҚДА ХЎЖАЛИК ЮРИТИШНИНГ ЯНГИ ШАКЛЛАРИ УЧУН, ДЕҲҚОНЧИЛИК-САНОАТ КОМПЛЕКСИНИНГ УСТУНЛИГИ УЧУН

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ ХЎЖАЛИК ЮРИТИШНИНГ ЯНГИ ШАКЛЛАРИГА ЎТГАН КОЛХОЗ ВА СОВХОЗЛАР, ДЕҲҚОНЧИЛИК-САНОАТ КОРХОНАЛАРИНИНГ РАҲБАРЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВИ

Аввал хабар берилганидек, М. С. Горбачев 26 март куни деҳқончилик-саноат комплексининг ходимлари билан учрашди. У учрашувни оча туриб, шундай деди:

Биз меҳнатни ташкил этиш ва рағбатлантиришнинг янги шаклларига ўтиш мазкур хўжаликлардаги мавжуд имкониятларни тўлароқ намоён этиш учун анча ишлар қилган колхоз ва совхозлар, қайта ишловчи корхоналарнинг вакилларини суҳбатлашиб олишга таклиф қилдик.

Бундай ташаббускор, ижодкор кишилар билан учрашув ниҳоятда қимматлидир, чунки матбуотда ҳам, турли сиёсий митинглар ва йиғилишларда ҳам колхоз ва совхозларни бузиб юбориш учун ҳозир ўйламай-нетмай даъватлар қилинмоқда. Мен буларни ўйламасдан айтилган масъулиятсиз гаплар деб ҳисоблайман.

Бизнинг ниятимиз, бизнинг деҳқончилик соҳасидаги бугунги бутун сиёсатимиз ҳозирги иқтисодий сиёсат билан уйғунлашиб кетади, мулкчилик муносабатларини ислоҳ қилиш орқали ҳам саноат, ҳам капитал қурилиш, ҳам деҳқончилик соҳаси, ҳам хизмат соҳаларини янги даражага кўтаришимизга асосланади. Бизнинг ёндашувимиз мана шундай.

Биз аралаш иқтисодиёт сари қадам ташлаяпмиз, бу эса бутун бир меҳнат жамоалари сингари алоҳида ҳар бир ишлаб чиқарувчининг ҳам қудратли омилларини ҳаракатга келтириш имконини беради. Бизнинг мақсадимиз мана шу. Хўжалик юритишнинг турли шаклларини ривожлантириш зарурлиги ҳам шундан келиб чиқади.

Ҳозирги деҳқончилик сиёсатимиз колхозларга ҳам, совхозларга ҳам, деҳқончилик фирмалари, деҳқончилик хўжаликларига ҳам, шахсий ёрдамчи хўжаликларга ҳам ўзларини фаол равишда намоён этиш имкониятини беради. Саноат қишлоқ хўжалиги билан бирлашадиган бошқа янги шакллар ҳам бор, улар ҳам яхши натижалар беради. Қисқасини айтганда бутун мамлакат миқёсида хўжалик юритишнинг янги услублари жадал изланмоқда.

Мабодо кимда-ким бу янгиликлар, изланишларнинг барчаси менга керак эмас, дейдиган бўлса, унга қатъиян қўшилмаслик керак. Ҳар қандай хўжалик, ҳатто энг яхши хўжалик ҳам бугунги кунда қишлоқ меҳнаткашини рағбатлантира оладиган, у ишлаб чиқариш воситаларинингина эмас, айни вақтда меҳнат пировард натижаларининг ҳам ҳақиқий соҳиби бўлиши учун заминда меҳнат қилишни ўзининг жонажон иши деб қабул қилишга ундайдиган омилларни излаб топиши керак.

Агар ишлар ҳамма ерда ҳам шундай кетадиган бўлса, мутлақо бошқача вазият юзага келади. Шу сабабли, мен биринчидан сизлардан «нималарга эришдингиз?» деган саволга жавоб эшитмоқчиман. Иккинчидан, сизнинг истакларингиз, таклифларингизни билмоқчиман.

Албатта, бу ерда сиз: бундан кейин деҳқончилик соҳаси қандай ривожланади? Унинг устворлигини қандай таъминлаш керак? деган саволларга жавоб олмоқчисиз.

Сизни саноатда улгуржи нархларнинг кўтарилгани ва қурилишда янги коэффицентларнинг ошгани бугун ташвишга солаётганини биламан. Бу бизни ҳам ташвишлантирмоқда. Қишлоқнинг устворлиги деҳқончилик комплекси билан халқ хўжалигининг бошқа соҳалари ўртасида тенг алмашувни таъминлашдан бошланади.

Ҳозир сизнинг илтимосларингизга кўра қайтадан ташкил этилган СССР Қишлоқ хўжалик ва озиқ-овқат маҳсулотлари вазирлиги ана шу масала устида ишламоқда. Вазирлик ҳузурида СССР Вазирлар Маҳкамаси учун таклифлар тайёрлайдиган мутахассислар ва олимларни ўз атрофига бирлаштирган махсус гуруҳ ишлаб турибди. Афтидан, харид нархини ошириш йўли билан унга бевосита тузатишлар киритишга тўғри келади. Мен ҳозирча дастлабки тартибда ана шу фикрни айтаяпман.

Шундай қилиб, афтидан, бизда маҳсулотларнинг муайян ҳажми бўлади, давлат деҳқонларга тегишли кафолатни таъминлаб маҳсулотга буюртма беради. Ана ўшанда буюртмадан ташқари етиштирилган, ишлаб чиқарилган ҳамма нарсалар тўппа-тўғри бозорга олиб борилиши мумкин. Шу тариқа, саноат билан муносабатларда нархларнинг ўзгариши сабабли кўпайиши мумкин бўлган харажатларни қоплайдиган, мувозанатга келтирадиган даромад олиш мумкин бўлади.

Хўжалик ходимларига ана шундай жонли воситалар орқали қарорлар қабул қилишда катта имконият бериш яхши бўлади, деб ўйлайман. Демак, буюртма бор, давлат билан шартнома бор — бу жамиятга зарур бўлган нарсалардир, кейин эса ишлаб чиқаришни кучайтириш мумкин. Қанча кўп ишлаб чиқарсанг — қўлингда пировард маҳсулот кўп бўлади ва уни ўз ихтиёринг билан тасарруф этишинг мумкин.

Қишлоқ билан шаҳарнинг ўзаро муносабатларини тартибга келтиришнинг жонли воситаларини қандай қилиб топиш ва куч-ғайратларни қандай қилиб бирлаштириш мумкинлигини биргаликда ўйлаб кўришимиз керак. Чунки ана шу омиллар топилмаса иқтисодиётимизнинг жуда муҳим соҳаси яна жуда оғир иқтисодий аҳволга тушиб қолишини ҳамма тушунмоғи керак, агар тушунилмаса бизнинг барча ўзгартишларимиздан ҳеч қандай натижа чиқмайди.

Деҳқончилик соҳаси жамиятнинг диққат марказидан четда қолмаётганини ҳис этиши лозим. Жамият уни эътиборсиз қолдириши ва қўллаб-қувватламаслиги мумкин эмас. Бунга умуман йўл қўйиб бўлмайди.

Баҳор келди. Қишлоқ энди қандай яшаши, эҳтиёт қисмларни, ёқилғини қаердан олиши керак? СССР Вазирлар Маҳкамаси ана шу барча масалаларни кўриб чиқди. Ёқилғи-мойлаш материалларига келганда, улар юзасидан қарорлар қабул қилинди. Эндиликда уларни истеъмолчиларга ўз вақтида етказиб бериш муаммо бўлиб турибди. Кузда кўп ишлар ўлда-жўлда қолиб кетганини ҳисобга олганда, қишлоқ хўжалиги кўкламги катта ишлар учун барча зарур нарсаларга эга бўлиши керакки, бу тўла назорат остида турибди.

Ўғитларга келганда эса, хўжаликларга улар ўтган йилдагига нисбатан анча кўп етказиб берилади. Ҳозир сиз: қани ўғит, бизнинг қўлимизда ҳеч нарса йўқ, дейишингиз мумкин. Мен сизларга СССР Вазирлар Кабинетининг шу хусусдаги қарорини ва у амалга оширилишини айтаяпман. Шу жумладан бу гап эҳтиёт қисмларга ҳам тааллуқлидир. Ҳозир сизлар учун ҳам вазиятни енгиллаштириши керак бўлган қарорлар қабул қилинмоқда. Бунда жумҳуриятлар, ўлкалар ва вилоятларнинг, маҳаллий саноатнинг барча имкониятларидан ҳам фойдаланиш даркор. Бунинг ҳеч қандай сир тутадиган ери йўқ — аввалги тажриба ҳозир жуда қўл келиши мумкин. Мен керак бўлган пайтда шаҳарлардаги, саноат марказларидаги корхоналар хўжаликларга ҳамма вақт ёрдам берганликларини назарда тутяпман. Бугунги кунда ҳам колхоз ва совхозларга, деҳқонларимизга машиналарни тайёрлаб қўйишда ва биз катта ҳажмдаги ишларни муваффақиятли бажаришимизда яхши ёрдам бериш керак.

Бугунги суҳбатимиз мавзуига қайтиб, шуларни таъкидламоқчиман: хўжалик юритишнинг ҳар бир шакли ўз имкониятларини намоён этаверсин, ўз афзалликларини исботлайверсин. Биз ҳозирги колхоз ва совхозларимизга шунча йиллар ичида атиги бир марта хўжаликни чинакамига эркин юритиш имконияти берилса, улар ҳақиқатда нималарга қодир эканини ҳам билишимиз керак.

Деҳқончилик фирмалари муваффақиятли иш олиб бормоқда, уларда бутун қишлоқ, фермерлар ҳам, колхозлар ҳам, кооперативлар ҳам фаол қатнашмоқда. Фирмалар қайта ишловчи корхоналарни, омборхоналар ҳамда маҳсулот сотиш

(Давоми 2-бетда).

ИТТИФОҚДОШ РЕСПУБЛИКАЛАР ПРЕЗИДЕНТЛАРИГА, ОЛИЙ КЕНГАШЛАРИНИНГ РАИСЛАРИГА МУХТОР РЕСПУБЛИКАЛАР ОЛИЙ КЕНГАШЛАРИНИНГ РАИСЛАРИГА ИТТИФОҚДОШ РЕСПУБЛИКАЛАР ВАЗИРЛАР КЕНГАШЛАРИНИНГ РАИСЛАРИГА, БОШ ВАЗИРЛАРИГА МУХТОР РЕСПУБЛИКАЛАР ВАЗИРЛАР КЕНГАШЛАРИНИНГ РАИСЛАРИГА

Мамлакатимизнинг бир қанча минтақаларида айрим молларга нисбатан шартномавий нархлар қўлланилаётганига сизларнинг эътиборингизни қаратаман. Бу нархларнинг даражаси ССР Иттифоқи билан жумҳуриятлар ўртасида чакана нархларни ислоҳ қилиш ва аҳолини ижтимоий жиҳатдан ҳимоялаш масалалари юзасидан тузилган шартномага мувофиқ ана шу моллар учун кўзда тутилган давлат чакана нархларидан юқоридир.

Истеъмолчиларнинг манфаатларини ҳисобга олиб, давлат чакана нархларини оширишнинг юқори миқдори тўғрисидаги битим қоидаларига мувофиқ мазкур молларга янги нархлар белгилашни сўрайман.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқининг Президенти
М. ГОРБАЧЕВ.

ҚИШЛОҚДА ХЎЖАЛИК ЮРИТИШНИНГ ЯНГИ ШАКЛЛАРИ УЧУН, ДЕҲҚОНЧИЛИК-САНОАТ КОМПЛЕКСИНИНГ УСТУНЛИГИ УЧУН

(Боши 1-бетда).

билан шуғулланадиган ташкилотларни ҳам ўз атрофига бирлаштирган.

Ҳозир хўжалик юритиш турли шаклларининг имкониятлари кенгроқ очилишига шароит яратиш муҳимдир. Колхоз ва совхозларнинг вакиллари улар билан ёнма-ён пайдо бўлаётган иш юритишнинг янги шаклларига ўгай кўз билан қарамасликлари зарур. Аксинча, узоқни кўрадиган хўжалик ходимлари, колхоз ва совхозларнинг кўпгина раҳбарлари бу янги шакллардан ўз хўжаликларида фойдалана бошладилар ва бу уларга ўз имкониятларини янада тўлароқ очишга шарт-шароит яратмоқда.

Икки йил илгари мустақил деҳқон хўжаликлари йўқ эди. Ҳозир эса уларнинг сони 47 мингдан ошиб кетди. Уларга 700 минг гектардан кўпроқ ер бириктириб қўйилган. Турли қишлоқ хўжалик кооперативларини тузиш жараёни бормоқда. Ҳозирнинг ўзидаёқ саккиз ярим мингта қишлоқ хўжалик кооперативи тузилди. Бугунги кунда 18,5 миллион оила боғдорчилик-полизчилик ширкатларининг аъзоларидир. 1,3 миллион гектар ер уларга бериб қўйилган. Бу эса 1985 йилга нисбатан деярли 7 миллион гектар кўп демакдир. Биз сиз билан биргаликда ана шу ишларни қилдик. Мен шахсий ёрдамчи хўжаликка эга бўлишга қарор қилган кишиларни қўллаб-қувватлаган кўпгина колхозлар ва совхозларни бу ерда айтиб ўтишим керак. Улар шаҳар аҳолисининг истакларини инобатга олиб боғлар яратиш ва полизчилик қилиш учун ер ажратиб беришди. Бу жуда яхши. Маҳсулот ҳам кўпаймоқда, одамлар фойдали иш билан шуғулланмоқда, меҳнаткаш оилалар мустаҳкамланмоқда. Шу сабабли бу жараёнларга гўёки мендан икки гектар ерни «тортиб олишди» қабилида қараш керак эмас. Йўқ, бу ишга давлат нуқтаи назаридан ёндошиш лозим.

Ҳозир ер ислоҳоти ўтказилмоқда. Шу муносабат билан матбуотда кўплаб танқидий фикрлар айтилмоқда: уни ҳамма ерда ҳам қўллаб-қувватлашмаяпти, дейишмоқда. Лекин, барибир жараён давом этмоқда. Уч миллион гектарга яқин ер Советларнинг жамғармасига ажратиб берилди ва ана шу жамғарма ҳисобидан ерда ишлашни хоҳлаган ва бу ишга чинакамига кириша оладиган кишиларнинг эҳтиёжларини қондириш имконияти бор. Бу баҳорда яна беш миллион гектар ер топиш имкони бор, деб ўйлайман. Буни ҳаёт тақозо этмоқда. Колхозлар ҳам, совхозлар ҳам ана шу фойдали ва яхши ишни қўллаб-қувватлабгина қолмай, уни амалга оширишда ҳам кўмаклашишлари зарур.

* * *

Шундан кейин Ставрополь ўлкасининг Красногвардейск районидаги Свердлов номли колхоз раиси **И. Ф. Михайленко** колхозда меҳнатни ташкил этишни ва ишларнинг умумий аҳволини қандай қилиб яхшилашга муваффақ бўлингани, унда кооперативлар тузилгани ҳақида гапириб берди. Ҳозир хўжаликда 23 та кооператив бор. Уларга бирлашма кенгаши бошчилик қилади. Кенгашга барча кооперативларнинг раислари аъзо бўлиб кирган. Ўзаро муносабатлар аниқ-равшан шартнома асосига қурилади. Хўжаликда ички кооператив банки ишлаб турибди, унда ҳар бир бўлинманинг ўз ҳисоб дафтарчаси бор. Кооператив бирлашма кенгаши шартномавий мажбуриятларга риоя этилмаган тақдирда, интизом бузувчига нисбатан яъни жабрланган кооператив фойдасига жазо чораларини қўллаш ҳуқуқига эгадир. Шундай йўл билан ўзаро масъулият юқори даражада сақланиб қолмоқда.

Колхоз раисининг фикрига кўра, ҳозирнинг ўзида эришилган ижобий натижаларни янада ривожлантиришнинг катта резервлари менежерлар, кооператорлар, фермерларни ўқитишдадир.

Жамбул вилоятининг Курдай районидаги «Коминтерн» деҳқон хўжаликлари ва кооперативлари уюшмасининг раиси **И. Ю. Лоу** ўзи бошқараётган хўжалик ҳам ички хўжалик ҳисобидан, ҳам оилавий ва ижара пудратидан, ҳам кооперациядан фойдаланганини таъкидлади.

Натижада паст рентабелли бу хўжалик миллион сўмдан кўпроқ даромад ола бошлади. Рентабеллик 35 фоизга етди. Бироқ, ана шу яхши кўрсаткичлар энди бизни қониқтирмаяпти. Шу сабабли биз ишни давом эттириб деҳқон хўжаликлари ҳамда кооперативлар уюшмасини туздик. Барча экинзорларни, шу жумладан 5700 гектар ҳайдаладиган ерни, уларнинг 2 минг гектари суғориладиган майдонлар, мерос қолдириш ҳуқуқи билан 10-20 йилга мўлжалланган узоқ муддатли ижарага топширдик. 32 минг бошдан кўпроқ қўйни ҳам ижарага бердик. Ишлаб чиқариш воситаларини, бутун қишлоқ хўжалик техникасини қолдиқ баланс қиймати асосида топширдик. Бу бизга нима берди? Хўжалигимиз иқлим шароитлари яхши бўлмаган 1990 йилда 2 миллион сўмликдан кўпроқ соф даромад олди, рентабеллик эса 54 фоизга етди. Деҳқонларимизнинг даромади икки баравар ортди.

Ҳар бир ижара жамоаси, деҳқон хўжалиги ва кооперативнинг шахсий ҳисоб дафтарчаси очилди. Улар ўзаро ҳисоб-китобларни бизнинг уюшмамиз билан бўлганидек, чек дафтарчалари орқали амалга оширадилар. Ижара ҳақи тупроқ сифатини, унинг сув билан таъминланишини, марказдан қай даражада узоқлигини ҳисобга олган ҳолда ер рентасининг барча шакллари билан белгиланади. Ер маҳаллий кенгаш тасдиқлаган ҳужжат билан, уюшма ва деҳқон хўжаликлари ўртасидаги шартнома-мажбурият билан бириктириб қўйилади. Шартнома-мажбуриятда харид нархлари асосида маҳсулот етказиб бериш муддатлари ва ҳажмлари кўрсатилган. Шартномадан ташқари етиштирилган маҳсулотнинг ҳаммаси кооперативлар ва деҳқон хўжаликларининг ихтиёрига кўра тақсимланади. Уюшма раиси дастлабки икки-уч йил ичида деҳқон хўжаликлари оёққа мустаҳкам туриб олгунларига қадар уларга солиқ солмаслик керак, деб ҳисоблайди.

Челябинск вилоятининг Сосновск районидаги «Россия» халқ корхонасининг директори **И. В. Григорьев** янгича хўжалик юритиш ҳақида гапириб берди, «Яхшиликдан яхшилик изламайдилар» деган мақолни аслида рад этди. Гарчи авваллари ҳам жамоанинг иши яхши бўлганлигига, кўп сут соғиб олишганига, маҳсулот сотишни кўпайтиришганига қарамай, бу ерда хусусийлаштириш йўлига ўтишга қарор қилдилар. Барча ишлаб чиқариш жамғармалари ва қувватларни деҳқонларга хусусий мулк сифатида бериш ҳисобидан ишлаб чиқаришни анча ўстиришга эришдилар.

Директор ўз тажрибаси билан ўртоқлашар экан, хўжаликни қайта ташкил этишнинг асосий жиҳатларига тўхталди. Чунончи, асосий жамғармалар тақсимланаётганида жамоа ҳар бир аъзосининг меҳнатни ташкил этишга қўшган ҳиссасининг сифати ва миқдори ҳисобга олинди. Жамоа кенгаши етакчи касб сифатида чорвадорлар меҳнатини ўлчов мезони сифатида олишни адолатли деб ҳисоблади. Қолган барча кишиларнинг ҳиссасини қуйидаги коэффициентга асосан таққослашди: механизаторлар — 0,8, қолганлари — 0,7 ва 0,4 гача. Ўқитувчилар ва тиббиёт ходимларини ҳам унутишмади. Хуллас, барча соҳаларнинг меҳнаткашларини қамраб олишди. Ишлаб чиқариш жамғармаларини шунга биноан тақсимлашди, яъни маҳсулотни яратишда қатнашаётганларнинг ҳаммасини эътиборга олишди.

Корхона ичкарисида шартнома системаси, ижара усули амал қилмоқда. Ижара бўлганида ҳам қандай денг, ҳақиқий ижара: ҳар бир кишининг ўз ҳисоб дафтарчаси, ўз пули бор. Жамоаларнинг ўзлари бошқарув ходимларини камайтириш йўлидан боришди. Бош мутахассислар ёлланмоқда. Энди бўлимлар бош мутахассисларга ҳам, директорга ҳам маблағлар ажратишмоқда.

Янги системада жамоа аъзоларининг кўпчилиги яхши ишлай бошладилар. **И. В. Григорьев** шундай деди: мана буларнинг ҳаммаси бизнинг тушунишимизча, «Ер — деҳқонларга» шиорининг амалда рўёбга чиқишидир. Хўжалигимиз қандай бўлса, ўша чегараларда сақланиб қолди. Лекин энди ҳатто директорнинг ҳам ўзига бириктирилган 37 гектар ери бор.

Корхона тўғрисидаги низомга шундай бандни ёзиб қўйганмиз: жамоадан чиққан тақдирда деҳқон ариза беради ва бу масалани умумий конференция ҳал қилади: Мабодо кимда-ким мустақил фермер бўлишга аҳд қилса, жамоа тўрт йил мобайнида унга мутасаддилик қилади. Ағар ёш фермернинг иши яхши кетса, бошқалар ундан ўрганадилар. Муваффақиятсизликка учраган тақдирда у жамоага қайтиши ва теппа-тенг шароитда меҳнат қилишни давом эттириши мумкин.

Ульянов вилоятидаги Майна районининг «Завети Ильича» колхози раиси **Л. А. Дементьев** иқтисодиётнинг кўп укладлилигини, мулк шаклларининг хилма-хиллигини ёқлаб гапирар экан, шундай деди: афсуски, жамоа, ижтимоий ишлаб чиқариш тарафдорларига колхоз ва совхозларнинг, қишлоқ ижтимоий соҳасининг моддий-техникавий базасини ривожлантиришда давлат ва жамият жуда кам ёрдам беряпти. Бунда колхоз ва совхозларда ҳеч нарсани ўзгартириш керак эмас, деган маъно келиб чиқмайди. Бундан бир неча йил илгари колхозимизда кооператорлар кооперативини тузган эдик. Ҳамма еримизни, яъни 6 минг гектар ерни, техника, уй-жойларни, ишлаб чиқариш биноларини янгитдан тузилган кооперативга 5 йил муддатга берган эдик. Кооператорлар ернинг тўлақонли эгасига айландилар ва меҳнатнинг юқори пировард натижасидан манфаатдор бўлиб қолдилар. Хўжалик ҳисобидан келган якуний даромадни ўзимиз тасарруф этяпмиз. Хўжалик бундан 3 йил аввал бир миллион сўмга яқин зарар кўрарди, энди янги система қўлланиши натижасида икки йил ичида икки миллион сўмга яқин фойда олиш имкони туғилди.

Ростов вилоятидаги «Матвеево-Курганский» бўрдоқичилик совхозининг ижарачиси **Н. Т. Юров** шахсий хўжалигининг резервларидан фойдаланиш борасида орттирган тажрибасини жуда аниқ ва ишончли тарзда гапириб берди. Биз, деди у, ижара усулида ишлаяпмиз. 1989 йилда шахсий хўжалигимизда 53 тонна гўшт, 10 тонна сут, 40 минг дона тухум етиштирдик, саримсоқ ҳосили мўл бўлди, бошқа маҳсулотларни ҳам олдик. Буларнинг ҳаммасини давлат харид нархлари асосида совхоз орқали сотдик.

М. С. Горбачев. Совхоз орқали сотиш сизга фойдали эканда?

Н. Т. Юров. Ҳа. Ташвиш камроқ бўлади. Чунки биз борган сари кўп маҳсулот етиштиряпмиз. 1990 йилда совхозга 110 тонна гўшт сотдик. Бозорга бориб, сарғайиб ўтириб кўрингчи, қанча оворагарчилик. Совхоз — ишончли шеригимиздир.

М. С. Горбачев. Нима, сиз хуторда яшайсизми?

Н. Т. Юров. Йўқ, яхшигина посёлкамиз бор. 74 гектар ерни ижарага олганмиз. Амалда ҳамма нарсани ижарага оляпмиз, лекин уларни хусусий мулк қилишни хоҳламаймиз.

М. С. Горбачев. Совхоз билан муносабатингизни шартнома орқали расмийлаштирганмисиз?

Н. Т. Юров. Шартнома бор.

М. С. Горбачев. Сиз билан ким ишлайди?

Н. Т. Юров. Хотиним ёрдам бериб турарди. Ҳозир, бу йил, биз унинг хўжалик билан шуғулланишини тақиқлаб қўйдик. Асосан ўғилларим — Виктор билан Николай ёрдам беришади. Уч йил ичида совхозга 200 тонна атрофида гўшт сотдик. Мен совхозимсиз бундай натижага ҳеч қачон эриша олмасдим, чунки у мен учун ҳамма шарт-шароитни яхшилаб берган. Шу боисдан ўзим орттирган катта тажрибамга мувофиқ барча фермерлар ва ижарачиларга шундай маслаҳат бераман: колхоз ва совхозлар билан ўртоқлашинг. Биринчидан, ана ўшанда улар ҳалақит бермайдилар, иккинчидан эса, бу эса энг муҳими — ёрдамлашадилар, қўллаб-қувватлайдилар, чунки қишлоқда бундай ёрдамсиз меҳнат қилиш мумкин эмас. Менинг орзуим бор: одамлар на фақат хорижий мамлакатларга, айни вақтда менинг ҳузуримга тажриба алмашиш мақсадида келишлари учун лойиқ бўлган фермани ташкил этмоқчиман.

Шундан сўнг Ивано-Франковск вилоятидаги «Ленинская искра» колхозининг раиси **Д. Н. Палий** сўз олди. У шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги ўзаро муносабатлар тўғрисида гапирди. Саноат корхоналари қишлоқ хўжалик техникаси етказиб берилишини барбод қилганликлари учун жазоланмайдилар. Иш шунгача бориб етдики, ҳосилни нима билан ўриб олайлик дея бошимиз қотадиган бўлди. Ишни шундай йўлга қўйиш керакки, саноат корхоналари, давлат тузилмалари хўжаликлар техника етказиб берилмаслиги, унинг сифати пастлиги сабабли кўраётган зарарнинг ўрнини қоплашга мажбур бўлсинлар. Д. Н. Палий шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги ишлаб чиқариш алоқаларини қатъий шартнома асосига ўтказишга чақирди, бунда мажбуриятларни бузганлик учун маълум шахслар ўз чўнтакларидан пул тўласинлар. Колхознинг ўзида бу система йўлга қўйилган ва у ўзини яхши оқлади. Чунончи, жамоа билан шартнома тузган механизатор ишга чиқмаса бир соат учун 35 сўм тўлайди ва унга қўшимча равишда жамоа йўқотган фойдани ҳам тўлайди.

Киров вилоятининг Котельнич районидаги «Путь Ленина» колхозининг раиси **А. Д. Червяков** хўжаликнинг ижара шароитидаги иш тажрибаси билан ўртоқлашди. Албатта, меҳнатни ташкил этишнинг бундай шакли истиқболлидир. Лекин ижара жамоалари ҳам қишлоқ хўжалик техникаси, ўғитлар, қурилиш материаллари, уруғликнинг нархи ошаётган ҳозирги пайтда бунга чидаш беришлари қийин. Агар биз ўтган йили кимёлаштириш ишларига бир миллион икки юз эллик минг сўм сарфлаган бўлсак, бу йил харажатларимиз икки миллион беш юз минг сўмга етади. Шундай қилиб, ҳатто юқори рентабелли хўжаликлар ҳам янги харажатлар юкини кўтара олмайди.

Брест вилоятидаги Горький номли колхоз раиси **В. М. Горошко** ўз тажрибасини ўртоқлашар экан, колхоз меҳнаткашлари ва бутун қишлоқ аҳолиси учун кўнгилдагидек ижтимоий шарт-шароит яратиш муаммолари ҳақида гапирди.

Латвия ССРдаги «Скусене» совхозининг директори **Б. А. Бриедис** залда ёшлар камлигига эътиборни қаратди. Унинг фикрига кўра, қишлоқ хўжалиги бошидан кечираётган кулфатларнинг ҳаммаси ана шунда. Ёшларни қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига фаол жалб этиш, уларни янги усулларни қўллашга ўргатиш лозим.

Ўзининг фермерликда орттирган катта тажрибасига таянган директор шундай қатъий хулосага келди: фермер колхоз ва совхозларда юзага келган инфраструктурасиз яшай олмайди. Улар ҳатто жонларини жабборга бериб ишлаганларида ҳам, устахоналарсиз, электр қувватисиз, умуман салмоқли моддий-техника базасиз кун кечира олмайдилар.

Совхоздаги одамлар ўзлари хоҳлаганча эркинликка эга бўлишди. Совхоз саккизта мустақил корхонага бўлинди, бу корхоналар банкда ўз ҳисоб дафтарчаларини очишди. Шундай қилиб, бошланғич меҳнат жамоасида иқтисодий манфаатдорлик ва масъулият пайдо бўлди. Худди шу сабабли ҳар бир киши ўзининг меҳнатга лаёқатини, ундан манфаатдорлигини яхшироқ амалга оширишни хоҳлайди.

Кировоград вилоятидаги «Заповит Ленина» колхозининг раиси **Л. В. Иванов** ижарани ташкил этишдаги камчиликлар ҳақида гапирди. Муаммо шундан иборатки, ижарачи тўлақонли мулк эгаси эмас. Шу сабабли у дастлабки босқичда ўзи ижарага олган ердан иложи борича жуда кўп наф кўриш мақсадида қаттиқ тер тўкади. Кўп ҳолларда ижарачилар пулни ишлаб чиқаришни ривожлантиришга сарфлаш ўрнига, чўнтакларига солмоқдалар. Бу ҳеч қандай фойда келтирмайди. Нотиқнинг фикрига қараганда, колхозлар мустақил деҳқон хўжаликлар ва кооперативлар уюшмасига айланиши лозим.

Колхозимиз ҳудудида иккита кўмир разрези ва шахта бор, деди раис, кончилар колхозчилар билан бир посёлкада яшашади. Шахтада ишлаб, қанча оғир бўлмасин, шахтёрлар колхозга киришга шошилмаяптилар, чунки у ерда кун чиққандан ботгунича ишлаш керак. Боз устига колхозчилар улардан деярли икки баравар кам ҳақ олишади. Л. В. Иванов деҳқонлар номидан кўмирчиларга мурожаат этиб, забастовкани тўхтатишга ва ишга чиқишга чақирди.

Доғистон АССР Акуша районидаги Оржоникидзе номли колхоз раиси **М. А. Чартаев** мамлакатимизда ёлланма меҳнатни бекор қиладиган қонун ҳужжатини қабул қилишни таклиф этди. Бунинг зарурлигини, деди у, хўжалигимиз тажрибаси кўрсатиб турибди. Биз одамларни жамоада вужудга келтирилаётган мулкка шерик қилишга қарор бердик.

Сўнгра кейинги босқичга ўтдик — ерни ҳам бўлиб бердик ва одамларга шундай дедик: «Ана шу ерда яшаётган кишиларнинг ҳаммаси унинг эгаларидир». Улар ерда ишлаш ёки ишламасликларидан қатъи назар умумий фойданинг бир қисмини оладилар. Чақалоқ ҳам, ўқитувчи ҳам, шифокор ҳам бир хил ҳақ олади. Ўтган йил натижаларига кўра ҳар бир киши 400 сўмдан фойда олди. Колхозимизда ижтимоий адолат масалалари ҳал этилишини шундай тушунадилар.

Владивостокдан келган «Дальморепродукт» ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори **Ю. Г. Диденко** балиқ саноатида мулкчилик шаклларини ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятларига тўхталди. У халқ бойлигини хусусий қўлларга топшириш керак эмас, деб ҳисоблайди. Бунда баъзи кишилар ҳозир давлат халқнинг кучидан фойдаланаяпти, деб айтишаётган бўлса, худди шу нарса чинакам эксплуатация билан алмаштирилади. Ишлаб чиқариш воситалари ҳисобидан жамоат мулкига асосланган иқтисодий муносабатлар принципи сақланиб қолиши керак. Нотиқ РСФСР ҳукуматининг умумиттифоқ мулки бўлган балиқ саноатини жумҳурият мулкига айлантиришга уриниши бирлашма жамоасини ташвишга солаётганини айтди.

Нижегород вилояти Линда бройлер бирлашмасининг директори **Г. К. Эльберт** гўшт етиштиришни кўпайтириш йўллари ҳақида гапирди. Бу ерда бир неча йил илгари саноат корхоналари маблағлари ҳисобидан ягона технология чизмасига асосланган ёрдамчи хўжаликларни қуришга киришган эдилар. Бунда юздан ортиқ саноат корхонаси қатнашди. Натижада қўшимча равишда 10 минг тонна парранда гўшти олиш имконияти пайдо бўлди. Унинг фикрига қараганда, мамлакатда қишлоқларда янада жадаллик билан қўшма корхоналарни вужудга келтириш керак. Бунда катта имкониятлар бор. Бошқа йўлдан ҳам фойдаланиш мумкин. Бирлашма жамоаси олти йил илгари қолоқ Лиговский совхозини ўз қарамоғига олди ва ҳар йили уни ривожлантириш учун миллион сўмдан пул сарфламоқда. Энди бу ерда тўрт ярим минг килограммдан сут олишмоқда, ҳосилдорлик уч баравар кўпайтирилди.

Николаев вилоятидаги Украина Компартияси Казанка район комитетининг биринчи котиби **В. Г. Дорошенко** деҳқонлар мамлакат олдидаги, бутун халқ олдидаги масъулиятни ҳис этаётганликлари тўғрисида гапирди. У партия комитетининг деҳқончилик сиёсатини амалга ошириш, одамлар билан ишлашда сиёсий ва иқтисодий услубларни уйғунлаштириш борасида орттирган тажрибасини гапириб берди.

Нотиқ СССР Президентига мурожаат этиб ҳамма вақт ва ҳамма нарсада деҳқонларни қўллаб-қувватлашни ва қишлоққа афзаллик беришни илтимос қилди.

Ашхобод вилоятидаги «Совет Туркманистони» деҳқончилик фирмасининг раиси **М. С. Сўпиев** хўжаликлар фаолиятига баҳо беришга табақалаштирилган тарзда ёндашув зарурлиги, иннинг иқтисодий усулларини кенг жорий этиш тўғрисидаги масалани ўртага қўйди. У ишлаб чиқаришнинг турли соҳаларида оилавий пудратни жорий этиш тажрибасини ўртоқлашди. Бунда деҳқонларни моддий ресурслар билан таъминлашни яхшилаш, имтиёзли тарзда солиқ солиш билан қўллаб-қувватлаш зарур. Афсуски ҳозир қишлоқ аҳли эҳтиёжи учун қурилаётган уйлар, йўллар, электр линиялари хўжаликларнинг ўз маблағлари ҳисобидангина режалаштирилади, бу эса қишлоқ меҳнаткашларининг даромадларини камайтириб юборади.

Озарбайжон ССР «Шаҳдан» деҳқончилик фирмасининг бош директори **И. Н. Мамедов** хўжалик юритишнинг янги шароитида ишлаш тажрибаси ҳақида гапириб, қишлоққа юборилаётган техника, машина-ускуналар ва бошқа моддий-техника воситалари учун корхоналарнинг масъулиятини ошириш тўғрисидаги, уларни етказиб бериш тартиби бузилган тақдирда иқтисодий жазо чораларини жорий этиш ҳақидаги таклифларни қўллаб-қувватлади. Ҳозир бу ишда ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ интизом керак.

* * *

Пировардида **М. С. Горбачев** нутқ сўзлади. Бўлиб ўтган суҳбат шуни аниқ-равшан кўрсатдики, деди у: қишлоқ хўжалигимиз, бутун деҳқончилик-саноат мажмуи ходимлари ўз муаммоларига эътибор берилишини талаб қилиш билан бирга мамлакатга қандай қилиб ёрдам бериш, халққа кўпроқ озиқ-овқат, яхшироқ маҳсулотни тезроқ етказиш ғамини емоқдалар. Улар бу вазифани ҳал этишнинг янги шаклларини ҳам изламоқдалар.

Деҳқонларимиз, деҳқончилик-саноат соҳасининг меҳнатчилари ғоят ватанпарвар, меҳнатсевар, масъулиятли кишилардир. Ҳамма қийинчиликларга қарамай, улар иккиланмаяптилар, изтиробга тушмаяптилар, балки одамларнинг энг муҳим эҳтиёжларини таъминлаш учун ғайрат билан ишламоқдалар. Энг муҳими — мана шу.

Назаримда, мамлакатдаги ҳозирги сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий вазият, қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботнинг ҳолати ҳаммамиздан — марказдан ҳам, қонун чиқарувчилик ва ижрочилик ҳокимиятининг бошқа поғоналаридан, иқтисодиётнинг турли соҳаларида ишлаб турган кадрларимиздан фавқулодда муҳим чоралар кўришни талаб қилмоқда. Бу борада ҳардамхаёлликка бормаслик керак. Ҳаёт талабига жавоб бериш ва йўлимизни сақлаб қолиш учун, жамиятдаги чуқур ўзгартиришларни давом эттириш, бу йўлни ҳаддан ошишлардан ҳимоя қилиш керак.

Бироқ, асосий йўналишни сақлаб қолиш лозим. Бу йўналиш — демократиялаш, иқтисодий ва сиёсий эркинлик, одамларнинг ташаббуси, инсоннинг ижодий қобилиятлари намоён бўлиши учун қудратли рағбатлантирувчи омилларни жорий қилиш йўлидир. Мана шундай йўл ва ёндашувлар билангина ўз олдимизга қўйган мақсад сари интила оламиз, бутун мамлакатнинг ўзини ростлаб олишига имконият яратамиз, одамларнинг турмушини яхшилашга эришамиз.

Шу ўринда: хўш — тартиб қатъий ҳокимият ва демократия — бир-бирини истисно қиладиган нарсаларми? — деган савол пайдо бўлади. Аксинча, ўртоқлар. Агар қатъий, самарали ижроия ҳокимияти бўлмаса, бизнинг ҳозирги кулфатимиз ҳам мана шу, у ҳолда демократия ҳам ҳақиқий демократия бўлмай қолади.

Ҳар бир киши — айниқса виждон амрига унчалик қулоқ солмайдиган кишилар (бизда бундай кишилар ҳам бир талай борлиги аниқ бўлиб қолди) кўнглига келган ишни бемалол қилаверадиган бўлса, — демократиялаш жараёнлари ҳам тескари бурилиб кетиши, улар сохталашиши ва бадном бўлиб қолиши мумкин.

Демократия қонунийликка, самарали ижроия ҳокимиятига муҳтож, буларнинг ҳаммаси — айни нормал жамиятнинг жиҳатларидир.

Референдумнинг натижалари, Иттифоқни сақлаб қолиш, уни янгилаш учун овоз берган кишиларнинг фаол ва қудратли мададкорлиги — одамларимиз бутун халқ учун қандай қадриятлар ҳақида гап бораётганини тушуниб турибдилар. Бу — юз йиллар давомида шаклланган мамлакатдир. Бу — кўпдан-кўп авлодларнинг меросидир. Бу — яқин келажак учун бизнинг масъулиятимиз ҳамдир.

Мана шу энг муҳим масала хусусида сайловчилар мутлақ кўпчилиги изҳор этган қатъий хоҳиш-ирода марказий, республика ва маҳаллий маъмурларнинг бунёдкорлик фаолияти учун, бутун жамиятимиз учун янги имкониятлар очади. Биз қонун даражасига кўтарилган халқ хоҳиш-иродасига дадил таянишимиз мумкин ва лозим.

Ҳозир бир неча амалий вазифаларни ҳал этиш ғоят муҳимдир, эндиликда бу вазифалар устиворлик тусини олиши лозим. Мен энг муҳим масалани: хўжалик алоқалари издан чиқишига йўл қўймасликни олдинги ўринга қўяман. Марказ билан республикалар ўртасидаги ва республикаларнинг ўз ўртасидаги қаршима-қарши уриш ҳеч бир яхшиликка олиб бормайди.

СССР Вазирлар Маҳкамаси иқтисодий ва ижтимоий, бинобарин, сиёсий турмушни ҳам барқарорлаштириши лозим бўлган долзарб вазифаларни ҳал этишга қаратилган кичик дастур асосида ишламоқда. Жамоалар ишлашлари ва маош олишлари, ўзларининг ва бутун жамиятнинг ҳаётини таъминлашлари учун хўжалик алоқаларини қайта тиклаш ва давом эттириш зарур. Усиз ҳеч нарса чиқмайди. Бу биринчиси.

Иккинчидан. Биз бозор муаммоларини зудлик билан ҳал қилишимиз, халқ истеъмол моллари ишлаб чиқаришни кўпайтиришимиз, аввало озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни оширишимиз лозим. Бу соҳада деҳқончилик-саноат мажмуининг аҳамияти бебаҳодир. Товар оборотининг 70 фоизи шу соҳа билан боғланган.

Яқин вақтлардаёқ саноат моллари ҳам кўпайиши лозим. Биз бутун иқтисодиётни, шу жумладан мудофаа саноатини ҳам одамларнинг ижтимоий манфаатларига хизмат қилдирамиз.

Бироқ, маҳсулот етиштириш ва ишлаб чиқаришни кўпайтириш билангина муаммо ҳал бўлиб қолмайди. Пул миқдори билан мол миқдорини мувофиқлаштириш керак. Кейинги йилларда биз моллар етиштириш ва ишлаб чиқаришни йилига 25—35 ва ҳатто 40 миллиард сўмликдан зиёд кўпайтиришга муваффақ бўлдик, аммо бозордаги вазият яхшиланиш ўрнига ёмонлашиб кетди. Буларнинг ҳаммасига даромадлар қаттиқ назорат қилинмаганлиги сабаб бўлди. Мана шу хатолик чайқовчиликка ва жиноятчилик ҳолатларига олиб бораётган тақчилликка сабаб бўлди. Шу боисдан бу соҳада ҳам қаттиқ иқтисодий чоралар кўриш йўлидан бориш лозим.

Шу муносабат билан биз нарх белгилашни ислоҳ қилишга ўтдик. Шундай қилмасдан бошқа илож йўқ. Қандай ёндашувлар билан бу масалани ҳал этишимиз маълум. Материаллар эълон қилинган, нархлар амалдаги иқтисодий жараённи акс эттириши зарур.

Бозор мана шу йўллар билан барқарорлаштирилиши мумкин ва лозим.

Арзон обрў орттирмоқчи бўлган кишилар ўзларининг сиёсий мақсадларини кўзлаб кескинликни, халқнинг сабр косаси тўлганини пеш қилиб, шундан фойдаланиб қолмоқчи бўляптилар.

Улар дабдабали шиорларни эълон қилмоқдалар, аммо ҳеч нарса учун жавоб беришни хоҳламаптилар ва ҳамма айбни [illegible] қийин вазиятда амалда бирон-бир иш қилишга интилаётган кишиларга тўнкамоқдалар.

Деҳқончилик-саноат мажмуи олға силжимоғи учун унга шу бугуноқ ёрдам бериш керак. Ҳозир халқимизни ташвишга солиб турган кўпгина масалалар шундагина ўз-ўзидан ҳал бўлиб кетади.

Қишлоқдаги ер муносабатларида, мулкчилик ва хўжалик юритиш шаклларида чуқур ўзгаришлар рўй бераётганини бугунги гуруҳ кўрсатиб берди. Беш йиллик даврида руҳий тўсиқ бартараф этилди ва жараёнлар тобора кучайиб, одамлар дадилроқ ҳаракат қила бошладилар. Бу — энг муҳимидир.

Қабул этилган фармонга биноан ҳозир ер ислоҳоти соҳасида янги қадамлар қўйилмоқда. Гап колхоз ва совхозларни тугатиш ҳақида эмас, балки ерга эга бўлишни хоҳловчи барча кишилар билан бир тўхтамга келиш ҳақида бормоқда. Бу йилги кўклам экиш мавсумигача ўзи учун маҳсулот етиштирмоқчи бўлган ҳамма кишиларга ер бериш зарур. Агар етиштирган маҳсулоти ортиқча бўлса, бозорга ҳам юборадиган бўлиши керак.

Гап аввало, оқилона фойдаланилмаётган ерлар ҳақида бормоқда. Бундай ерларни советлар ихтиёрига олиш лозим, бизда, кўпгина идораларда шундай ерлар бор. Фойдаланилмай ётган, ўз ҳолига ташлаб қўйилган шундай ерларни биринчи галда тортиб олиб, ишончли қўлларга топшириш керак.

Бироқ, сиёсатбозлар шаҳарликларга экстремистларча даъват билан: ерларни босиб олинглар, колхоз ва совхозларнинг ерларини эгалланглар, деб мурожаат қилишларига асло йўл қўйиб бўлмайди. Фақат масъулиятсиз кишилар, кўпдан-кўп қишлоқ меҳнатчиларининг овозига қулоқ солишни умуман истамайдиган, ўзларини «катта инқилобчилар» қилиб кўрсатишга интиладиган кишиларгина шундай даъват қилишлари мумкин. Булар Сталин замонидаги қилиқларни эслатади.

Шу билан бирга мен қишлоқдаги мулкчилик муносабатларини ислоҳ қилиш, хўжалик юритиш шаклларининг хилма-хиллиги учун қатъий тарафдор эканимни яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман. Бу соҳадаги иш — ҳузур-ҳаловатли ҳаётни билдирмайди. Бундан икки-уч йил муқаддам бир вақтлар колхозларда бўлганидек, фермерлик ва ижарачилик қўрғонларига ўт қўйишган эди. Ҳозир бундай қилинаётгани йўқ. Бироқ, ҳозирнинг ўзидаёқ ҳамма нарса ўзгартишлар йўлидан фаол юришиб кетди, деб айта олмайман. Ҳар бир қадам қийинчилик билан қўйилмоқда.

Шу сабабли хўжалик юритишнинг янги шаклларини излашда қишлоқларни, деҳқонларни қўллаб-қувватлашдан манфаатдор бўлган барча кишиларга оқ йўл тилайман. Мен улар билан биргаман, уларнинг тарафдориман. Қишлоқдагина эмас, шаҳарда ҳам шундай бўлиши керак. Мен бу изланишларга ҳайриҳоҳлик билдираётган, иши ва яхши сўзи билан қўллаб-қувватлаётган олимлар, жамоат арбоблари, журналистлар, адиблар билан ҳамдамман. Мен улар билан биргаман, аммо авантюрачиларга, турли-туман экстремистларга қаршиман. Халқнинг бу катта ишига бундай ёндашиш: одамларнинг, халқнинг, мамлакатнинг иродасини синдириш ярамайди.

Янги муносабатлар ижара ёки кооператив негизларга қурилаверсин, оилавий хўжалик юритиш қоидалари асосида, мулкнинг, халқ мулкининг жамоа эгалари ҳуқуқлари асосига қурилаверсин. Деҳқончилик фирмалари ҳам яшайверсин, у қишлоқ билан саноат имкониятларининг омихтаси бўла қолсин, шундай минтақалар борки, бусиз ҳеч нарса қилиб бўлмаслигини айтишим керак. Ноқоратупроқ зонамизда: Владимир, Киров вилоятларида ва бошқа жойларда бу иш бошлаб юборилган. Мен бу ишни табриклайман, чунки қишлоқлар ҳувуллаб, ташландиқ ҳолга келиб қолган. Миллионлаб гектар ерларни бута босиб кетган. Хуллас, деҳқонлар билан саноатчиларнинг куч-ғайратларини бирлаштирмай туриб ҳеч бир масалани жиддий равишда ҳал қилиб бўлмаслигини ҳақиқатан ҳам тушуниб олмоқ керак.

Ишни қандай юритиш кераклиги ҳақида ҳеч ким буйруқ бера олмайди. Энг муҳими — ҳар бир зонанинг аниқ шароитларига мос келадиган, инсоннинг меҳнатини, унинг [illegible] қобилиятини, хўжалик соҳасидаги тадбиркорлигини рағбатлантирадиган усулни топишдир, — мана шуниси керак.

Алоҳида айтиб ўтмоқчиман: шахсий ёрдамчи хўжаликларни ҳам ҳар томонлама рағбатлантириш лозим. Бу нарса, биринчидан, деҳқон оиласи учун доимо яхшилик келтиради, гарчи қийин бўлса ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий жиҳатдан фойда келтиради. Қишлоқ болаларини тарбиялаш учун ҳам бунинг аҳамияти жуда катта, мен буни ўз ҳаётимдан биламан, буларнинг ҳаммасини бошдан кечирганман.

Шу сабабли шахсий ёрдамчи хўжаликларга ҳам эътиборни қаратиш зарур, деб ҳисоблайман. Айниқса, колхоз ва совхозлар қайта қурилажаги сабабли, деҳқонларнинг фермалари барпо этилиши, деҳқончилик фирмалари кучайиб бориши лозимлиги сабабли ҳозир шахсий ёрдамчи хўжаликларга мадад берилса, колхоз ва совхоз билан муайян шартнома асосида ўзаро манфаатли муносабатлар ўрнатилса, бу хўжаликлар дарҳол бизга керакли маҳсулотни бериши мумкин. Мана шуларнинг ҳаммасидан фойдаланиш керак.

Ер муносабатларидаги халқчиллик, қишлоқдаги ўзгартишларнинг халқчиллиги ҳам мана шундан иборат. Хўш, ўтмишга қайтиладими, ўзгартишлар йўлидан органларнинг куч-ғайратлари беҳуда кетмайдими? — деган савол туғилади. Ўтмишга асло қайтилмайди!

Ҳа, ҳозир колхоз, совхозлар, деҳқончилик фирмалари ҳали ўзлари эга бўлиши лозим бўлган эркинликни олгани йўқ. Аммо биз шу йўлдан боряпмиз. Эркин бўлиши учун жуда кўп иш қилиш лозим бўлади. Чунки, агар бозор бўлмаса, колхоз ва совхоз ҳам, давлат ҳам қандай қилиб эркин бўла олади. Модомики, ҳозирча ишлаб чиқариш воситаларининг бозори йўқ экан, давлат қишлоқ хўжалиги маҳсулоти тушишини кафолатлаш имконини, кўпроқ ҳақ олишни хоҳлаган деҳқонга эса ишлаб топган пулини сарфлаш имкониятини таъминлайдиган чора-тадбирлар кўриш лозим. Ишлаб топган пул эвазига янги қуриладиган, узоқ муддат фойдаланиладиган янги моллар ва шу кабилар сотиб оладиган бўлсин.

Биз тўғри йўлдан боряпмиз, буйруқ бериш усулидан воз кечяпмиз. Аммо, бирвақтлар Ленин ўртага ташлаган: «Буйруқ бера кўрманг!» деган шиорни амалга оширишга ҳали бевосита киришганимиз йўқ. Бу шиор деҳқонга нисбатан айтилган эди-ку ахир. Шундай қилишни истаймиз — шундай қилмоқ керак. Хўжалик соҳасидаги эркинлик, иқтисодий масъулият айниқса — ўз меҳнатининг пировард натижасини тасарруф этиш эркинлиги қанчалик кўп бўлса, хўжаликни самарали юритишга қизиқиш шу қадар кучли бўлишини сизларнинг тажрибангиз кўрсатиб турибди.

Бу ерда деҳқончилик-саноат мажмуи, қишлоқ хўжалиги ва халқ хўжалигининг бошқа тармоқлари ўртасида муносабат мавзуи кўтарилди. Бу соҳада сиз билан бизнинг ўртамизда ихтилоф йўқ. Агар хўжалик юритиш соҳалари ўртасида тенглик муносабатлари сақлаб қолинмаса, шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги турмуш шароитларини яқинлаштириш жараёнлари давом этса, у ҳолда биз вужудга келган оғир аҳволдан қутила олмаслигимиз равшан.

Мамлакат аҳолисининг учдан бир қисмидан кўпроғи бевосита қишлоқ хўжалиги билан боғланган. Бинобарин, шу нуқтаи назардан қараганда шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги ишчилар билан деҳқонлар ўртасидаги муносабатларни мустаҳкамлаш — катта сиёсатдир. Бу ҳам озиқ-овқат масаласи, ҳам қишлоғимиз, еримизнинг тақдири масаласи, халқимизнинг ҳозирги ва келгусидаги бутун турмуши масаласидир. Хуллас, деҳқончилик соҳасидаги муносабатларни ислоҳ қилиш — давлат сиёсатининг энг муҳим йўналишидир. Президент ва Вазирлар Маҳкамаси қишлоқ, деҳқончилик-саноат мажмуи муаммолари билан [illegible] шуғулланадилар.

Ҳозир барча республикалар фондларнинг тасарруфчилари бўлиб қолдилар. Барча қурилиш ташкилотлари, цемент саноати, бинокорлик материаллари саноати уларнинг ихтиёрида. Умумий нуқтаи назарни акс эттирадиган, барча республикалардаги ва марказдаги ҳокимият органлари учун йўл-йўриқ берадиган ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш учун бу муаммоларни федерация кенгашида ҳам биргаликда муҳокама қилиш лозим.

Ҳурматли ўртоқлар, амалий ишларингиз учун сизларга яна бир бор ташаккур айтаман. Ҳаммаларингизга муваффақият ёр бўлсин.

(ТАСС).

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ СИЁСИЙ БЮРОСИДА

(Боши 1-бетда).

Иттифоқ шартномасининг тузилиши барча республикаларнинг куч-ғайратларига боғлиқ. Шу муносабат билан РСФСР раҳбарияти бир қисмининг баёнотлари ва хатти-ҳаракатлари ноизчил эканлиги алоҳида хавотирлик уйғотмоқда, бу нарса замирида ССР Иттифоқини ҳам, шунингдек Россия Федерациясининг ўзини ҳам барбод этиш хавфи бор. Ҳолбуки, Россия ҳамиша ССР Иттифоқини жипслаштирувчи куч бўлиб келган, бинобарин Иттифоқ шартномасининг тузилишига халқ номидан тўсқинлик қилиш ёки халақит бериш масъулиятини ўз зиммасига олаётган кимсалар аслида халққа қарши ҳалокатли сиёсат ўтказмоқдалар.

Сиёсий бюро ҳисоблайдики, партиянинг мамлакатни демократик руҳда ривожлантиришдан манфаатдор бўлган оммавий жамоат ҳаракатлари ва сиёсий ташкилотлар билан ўзаро алоқаси референдум якунларига ижобий таъсир қилди. Касаба уюшмалари, комсомол, хотин-қизлар ва фахрийларнинг жамоат ташкилотлари, бир қанча ижодий уюшмалар ҳозирги пайтнинг муҳимлигини тушуниб турганликларини кўрсатдилар. Кўпчилик диний ташкилотларнинг намояндалари референдумни қўллаб-қувватлаб чиқдилар.

Литва, Латвия ва Эстония (КПСС) Компартиялари мураккаб вазиятда, тўғридан-тўғри қувғин қилиш ва тақиқлар муҳитида аниқ мақсадни кўзлаб ишладилар. Озарбайжон ва Украина Компартиялари вазиятни ўзгартиришга ва барча соғлом, чинакам халқпарвар кучлар билан биргаликда яхши натижаларга эришишга муваффақ бўлдилар. Кўпгина оммавий ахборот воситалари, маҳаллий партия комитетларининг рўзномалари ҳужумкорлик мавқеида турдилар. Марказий телекўрсатувнинг умуман вазмин, холисона мавқеи ижобий аҳамиятга эга бўлди.

КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси, айни вақтда, референдумга тайёргарлик партия комитетларининг фаолиятидаги жиддий камчиликларни очиб ташлаганига эътиборни қаратди. Кўп ҳолларда улар ҳозирги пайтнинг ўзига хослигини, сиёсий курашнинг руҳини эътиборга ола билмадилар, оқилона, ҳужумкор ҳаракат дастурини ишлаб чиқа олмадилар. КПСС Марказий Комитети, иттифоқдош республикалар Компартиялари Марказий Комитетлари, маҳаллий партия комитетларининг бир қисми фаоллик кўрсатмади. Баъзи бир партия оммавий ахборот воситалари референдумни қўллаб-қувватлаш соҳасидаги тарғибот кампаниясига кечикиб киришдилар ва бу ишни кенг миқёсда авж олдирмадилар.

Сиёсий бюро иттифоқдош республикалар Компартияларининг Марказий Комитетларида, республика, ўлка, вилоят, шаҳар ва район партия комитетларида референдум якунларини чуқур таҳлил этиб, муҳокама қилишни, ўз-ўзини танқид руҳида тегишли хулосалар чиқариб олишни тавсия қилди. Партия интизомини мустаҳкамлаш чоралари амалга оширилиши лозим. КПСС XXVIII съезди қарорларини амалга ошириш соҳасида коммунистларнинг фаолиятини кучайтириш, референдум якунларини тафтиш этишга киришиб, мунозара клубларида, платформалар ва фракцияларда партияни путурдан кетказишга, шу тариқа коммунистларнинг диққат-эътиборини омма орасидаги сиёсий ишдан, мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий турмушидан чалғитишга уринаётган кучларга кескин зарба бериш керак.

КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси шуни билдирдики, оммага таъсир ўтказиш учун, унинг сиёсий йўлни танлаб олиши учун турли ижтимоий кучларнинг шиддатли кураши давом этаётган шароитда КПСС ўзининг янги дастурини тезроқ ишлаб чиқиши ва унинг лойиҳасини муҳокама учун эълон қилиши лозим. Дастурда кенг меҳнаткашлар табақаларининг манфаатларига мос бўлиб тушадиган равшан инсонпарварлик мақсадлари баён этилиши керак, бу дастур бутун партияни шу мақсадлар теварагида жипслаштирадиган жуда муҳим омил бўлиб қолиши зарур.

КПССнинг оммавий ахборот воситаларига референдум якунларидан келиб чиқадиган хулосани мамлакат аҳолиси барча қатламларига ва чет эл жамоатчилигига ишонарли тарзда, аниқ-равшан тушунтириб бериш таклиф қилинади. Бу хулоса эса янгиланган Иттифоқни қандайдир партия, уюшма ёки одамларнинг гуруҳи эмас, балки барча ватанпарвар ҳаракатлар, кўпчилик халқ танлаб олганини билдиради. Ҳар қандай тарздаги бузғунчилик ҳаракатларини давом эттириш демократия ва инсонпарварлик тартиб-қоидаларига зид бўлиб, халқнинг иродасига, жаҳон сиёсатидаги амалий тамойилларга қаршидир.

Сиёсий бюро КПСС Марказий Комитетининг котибиятига, иттифоқдош республикалар Компартияларининг марказий Комитетларига, республика, ўлка, вилоят, шаҳар, район партия комитетларига ушбу қарорда баён этилган фикрлардан келиб чиқадиган вазифаларни амалга ошириш соҳасидаги ҳаракат режасини ишлаб чиқишни топширди.

СССР 60 йиллиги номли Косонсой шойи тўқиш фабрикаси маҳсулотларига талаб ошиб бораяпти. Бу бежиз эмас. Фидокорона меҳнат ва изланиш ютуқлар омили бўлмоқда. Ўтган йили корхонада маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми 11,6 фоизга ўсди. Ялпи даромад 5 миллион 200 минг сўмни ташкил этди. Аҳил жамоа жорий йилда катта марраларни кўзлаган. Шу мақсадда ўзаро беллашув авж олдирилиб, мавжуд қувватлардан унумли фойдаланилмоқда. Корхонада ишлаб чиқарилаётган атлас нафис ва пишиқлиги билан ажралиб туради.

СУРАТДА: илғор тўқувчи Салима Пўлатова, корхона директори, Ўзбекистон ССР халқ депутати Файзулло Акромов, касаба уюшмаси раиси Саломхон Абдуҳамидова ҳамда тўқувчи Холида Холмуродова тайёр маҳсулотларини кўздан кечиришмоқда.

Т. ҲАМРОҚУЛОВ олган сурат.

Маҳаллий саноат

ЧИГИТ ЁҒИ

Маълумки, ғўза бебаҳо техника экинидир. Пахта толасидан нималар олинишини ҳамма билади. Лекин ғўза пояси, барги ҳамда чигитнинг ажойиб хусусиятлари ҳақида кўпчилик етарли тасаввурга эга эмас. Бу хусусда бежиз сўз очганимиз йўқ. Узоқ йиллар давомида ғўза ўсимлигининг поясига иккинчи даражали маҳсулот сифатида қараб келинди. Ҳолбуки, унинг таркибида юздан ортиқ фойдали бирикмалар мавжуд. Баргидан эса лимон ва олма кислоталари олинади. Ғўзапоя асрлар давомида ўтин сифатида ишлатилган. Ҳозир ҳам шундай.

Чигитнинг ҳам турган-битгани фойда. Ундан тайёрланадиган ёғ ўз таркиби жиҳатидан кунгабоқар мойидан қолишмайди. Бошқа жиҳати ҳам бор. Чигит ёғи — консерва саноати учун қимматли хом ашё. Ундан совун пишириш, шунингдек, алиф мойи, лак, эмаль ва бошқа хил бўёқлар ишлаб чиқаришда кенг қўлланилади. Чигит пўстлоғи ва кунжараси эса чорва учун тўйимли озуқадир. Кунжарадан фитин ва озиқ-овқат оқсили ажратиб олинади. Пўстлоғи гидролиз саноати учун жуда зарур. Унинг 1 тоннасидан 85 литр спирт, 300 килограмм лигнолит (қурилиш қошини), қарийб 28 килограмм карбон, 20 килограмм сирка кислоталари ҳамда бошқа хил моддалар олинади.

Айни кунда чигит ёғи мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётган ана шу тур маҳсулотларнинг тўртдан бир қисмини ташкил этади. Ёки миқдор жиҳатидан кунгабоқар мойидан кейин иккинчи ўринда туради. Бу гапларга изоҳнинг ҳожати йўқ. Ўзбекистон ёғ-мой саноати ҳар йили 3 миллион тоннага яқин чигитни қайта ишлайди, 500 минг тонна мой, 1 миллион тоннадан ортиқ кунжара тайёрланади. Шунга қарамай чигитдан олинадиган маҳсулотларга бўлган талаб кун сайин ошиб бораётир. Натижада давлатимиз чет эллардан ҳар йили миллион тоннага яқин ўсимлик ёғи сотиб олишга мажбур бўляпти. Ҳозирча бошқа чора ҳам йўқ. Муаммони ҳал этиш учун барча имкониятлардан фойдаланиш, жиддий изланишлар олиб бориш талаб қилинади. Ҳисоб-китобларга қараганда, агар чигит таркибидаги ёғ миқдори 1 фоиз оширилса, қўшимча 28 минг тонна маҳсулот олиш мумкин. Бу эса 17 миллион сўм соф даромад демакдир.

Институтимиз олимлари биохимик ва физиологлар билан ҳамкорликда янги, сермой навлар яратиш устида иш олиб боришаяпти. Бу йўналишда даставвал пахтачиликда экилаётган ҳамда селекция жараёнида қўлланилаётган чигит турларининг ёғ миқдори аниқланади. Ғўзанинг тур ва навига қараб мойлилик даражаси 14,7 фоиздан 29,8 фоизгача бўлиши мумкин. Ўрта толали пахта чигитидаги ёғ бошқа турларникига нисбатан юқоридир.

Шу ўринда бир нарсани таъкидлаб ўтиш жоиз. Ўрта Осиё жумҳуриятларида ўстириладиган пахта навлари чигитдаги ёғ миқдори бошқа қитъалардаги турларникидан кам эмас. Давр эса олдимизга янги-янги талаблар қўймоқда. Селекционерларимиз илмий изланиш ва тажрибаларга таяниб, турли навларни чатиштириш орқали яхши натижаларга эришаяптилар. Фикримизнинг исботи сифатида кейинги йилларда яратилган С-6524, Чимбой-3010, АН-402, С-4880, Андижон-60, Бухоро-6 навларини кўрсатиб ўтиш мумкин. Уларнинг чигити таркибидаги ёғ миқдори Тошкент-1 навиникига нисбатан 1,3—3,9 фоиз кўп. С-6530, Наманган-1, Наманган-77, С-4908, Қарши-8 каби янги навлар фақат чигитининг ёғлилиги билангина эмас, балки тола сифати, ҳосилдорлиги, вилтга чидамлилиги ва тезпишарлиги билан ҳам ажралиб туради. Ҳозирги кунда С-6524 нави районлаштирилган. Бу йил у жумҳуриятимиз бўйича 300 минг гектардан ортиқ майдонга экилади. Наманган-1, Қарши-8 районлаштиришга тавсия этилди. Қолган навлар эса ишлаб чиқариш синовидан ўтказилмоқда.

Чигит таркибидаги ёғ миқдори ғўза турига, навигагина эмас, балки уруғнинг етилганлик даражасига, кўсак ғўза тупининг қайси қисмида жойлашгани ҳамда юқорида айтилганидек, экиннинг ўсиш шароитига, об-ҳаво ва агротехник ишловга кўп жиҳатдан боғлиқ. Яъни ҳамма гап ғўзани сифатли парвариш қилишда. Ички конус кўсакларидан олинган чигит таркибидаги ёғ миқдори ташқи конус кўсакларининикига қараганда зиёдроқ бўлади. Уруғдаги мойлилик даражаси дастлабки конусдан сўнгги конусга қараб камая боради. Бунда ўртадаги фарқ 10 фоизгача етиши мумкин. Ғўза илғор агротехника усулида парвариш қилиниб, кўсак қулай об-ҳаво шароитида етилтирилганда чигитдаги ёғ миқдори ортиши кузатилган. Умуман, бу ишда тажриба ва омилкорлик муҳим аҳамият касб этишини унутмаслик керак. Экиннинг вилт касаллигига чалиниши, азотли ўғитлардан палапартиш фойдаланиш, ривожланиш даврида тупроқда намликнинг белгиланганидан кам бўлиши, дефолиацияни муддатидан олдин ўтказиш, экиш даврида гербицидларни қўлланиш ва бошқалар чигитдаги ёғ миқдорига салбий таъсир кўрсатади. Вилт билан эрта ва кучли зарарланган навларда чигитдаги мойлилик 1,1—7,7 фоизгача камаяди. Бу гап асосан ўрта толали пахтага тааллуқли. Вилтга нисбатан чидамли ипак пахтада ёғ миқдорининг камайиши 0,7—4,7 фоизни ташкил этиши кузатилган.

Кўринадики, чигитдаги ёғ миқдорининг кўпайиши ёки озайиши ғўза парвариши билан чамбарчас боғлиқ. Азотли ўғитларни гектарига 200—300 килограммгача қўлланиш ёғ миқдорини 1,4 фоиз камайтиради. Аксинча, улар норма миқдорида ишлатилганда мойлилик даражаси 2,1 фоиз ошиши аниқланган.

Тажрибадан маълумки, чигит ҳаво алмашиши ноқулай бўлган омборларда сақланганда липаза ферментлари иштирокида парчаланиб, эркин ёғ кислоталари ҳамда глицеринларни ҳосил қилади, натижада сифати пасаяди. Бу жараён асосан юқори намлик ва ҳарорат билан боғлиқ. Масалан, ғарамда сақланган пахта чигитининг ёғи четкадан ичкарига томон 0,6 фоиздан 2,5 фоизгача камая боради. Бошқа бир мисол. 19 фоиз намликда сақланган паст навли ҳосил чигити икки ой ичида 2,5 фоиз ёғини йўқотиши аниқланган. Бунга йўл қўймаслик учун чигитни талаб даражасида сақлаш, омборларда унинг намлигини 7—8 фоиздан оширмаслик лозим. Акс ҳолда уруғ экиш ҳамда қайта ишлаш учун яроқсиз бўлиб қолади.

Кези келганда бир мулоҳазани айтиб ўтмоқчимиз. Йўқотилган ёғ учун негадир ҳеч кимдан жавобгарлик талаб қилинмайди. Буни қандай тушуниш керак? Ҳаммага аёнки, пахтани қабул қилиб олишда чигитдаги ёғ миқдори кўрсатилмайди, қайта ишлаш вақтида назорат ҳам қилинмайди. Бизнингча, бу нотўғри. Агар тайёрловчилар билан қайта ишловчилар уруғ таркибидаги мойни тўла сақлаб қолганлик учун рағбатлантирилганда улар ўз вазифаларига нисбатан янада масъулият билан ёндашган бўлардилар. Зеро пахта ҳам, унинг чигити ҳам бебаҳо миллий бойлигимиз. Саноат хом ашёсига бўлган эҳтиёжнинг ўсиб бораётганлиги мавжуд имкониятлардан оқилона, расамади билан фойдаланишни тақозо этаяпти.

С. РАҲМОНҚУЛОВ,
Г. С. Зайцев номидаги Бутуниттифоқ ғўза селекцияси ва уруғчилиги илмий-тадқиқот институти лаборатория мудири, биология фанлари доктори, профессор.

МАМЛАКАТ БЎЙЛАБ

ЧЕРЕПОВЕЦ. (Вологда вилояти). Шаҳар совети депутатлари Череповецга унинг тарихий давлат нишонини қайтаришга қарор қилдилар. Уларнинг фикрича, XIX аср бошларидаги рамз эскириб қолмаган: нишоннинг ўнг томонидаги кема рули шаҳарнинг машҳур дарё порти эканлигини эслатиб турган, чап томондаги тош қоя эса бу ўлкада ўтмишда темир қазиб олинганидан далолат берган. Афсуски, давлат нишонида кўзни қувонтириб турган стерлядь балиғи бу ердаги сув ҳавзаларида энди жуда кам учрайдиган бўлиб қолди. Бироқ депутатлар бир вақтлар мавжуд бўлган бойликлар тўғрисида эслатиб туриш экологларга табиатни муҳофаза қилиш учун муваффақиятлироқ курашишда ёрдам беради, деб умид қилишмоқда.

* * *

КАНЕВ (Черкасси вилояти). Шаҳар ва қишлоқ меҳнат жамоалари, шунингдек маҳаллий маъмурлар, шаҳар партия комитети буюк кўбизчи вафот этган ва Каневдаги Тарас қоясига дафн этилган куннинг 130 йиллиги муносабати билан бутун Украина шанбалиги ўтказиш тўғрисида мурожаатнома билан чиқдилар. Бу тадбирда иштирок этиш учун республикадан ташқарида яшаётган украинлар ва бошқа миллат вакиллари ҳам таклиф этилган. Ишлаб топилган маблағ Шевченко қўриқхонаси ҳудудини янада ривожлантириш ва ободонлаштириш эҳтиёжлари учун сарфланади. УССР Олий Кенгаши сессиясида эълон қилинган мурожаатномани халқ депутатлари қўллаб-қувватладилар. Республика вазирлар кенгашига, бошқа ижроия идораларига шанбаликни ўтказиш учун зарур шароит яратиш топширилди.

* * *

ТАМБОВ. Сосновка қишлоғи деҳқонларининг уйларида Сибирь газининг зангори олови ёна бошлади. Бу газ кўп йиллар мобайнида бирорта ҳам тешик-тирқиши қолдирилмаган магистраллар орқали бу жойларни четлаб ўтарди. Натижада Россиянинг олтита энг йирик газ трассаси ўтган олис вилояти атиги тўрт фоиз газлаштирилган эди. Юртдошларининг вилоят 23 районининг ичида газ шохобчалари қурилиши тўғрисидаги наказлари бажарилишига эришган турли даражадаги халқ депутатлари адолатсизликка барҳам бердилар. Сибирь ва Ўрта Осиё табиий газини биринчи навбатда Қоратупроқ зонасининг одамлар ташлаб кетган ва энди янги хўжаликлар барпо этилаётган 60 та қишлоғига ўтказишга қарор қилинган. Тамбов аҳолисининг таклифига биноан бу ерга мамлакатнинг турли республикалари ва вилоятларидан илгари туғилиб ўсган жойларини ташлаб кетган ўнлаб оилалар қайтиб келди.

2, сешанба

УзТВ-I

9.00 «Ҳайвонот оламида». 10.00 «Тегирмон қулаганидан сўнг». Бадиий фильм. 11.15 Телефильм. 18.30 Янгиликлар. 18.35 Мультфильм. 18.40 «Дарсдан ташқари машғулот» Телефильм. 19.10 Адабий кўрсатув. 19.30 Ахборот. 19.50 Фильм-концерт. 20.30 Время. 21.15 «Дутор ва танбур тароналари». 21.55 Спортлото. 22.00 Ахборот. 22.20 Кинокўрсатув. 23.20 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

УзТВ-II

18.00 «Тошкент» студияси кўрсатади. 19.00 «Лаҳза». Хабарлар. 19.10 «Учрашув» кўрсатувининг давоми.

МТ-I

6.00 «Тонг». 8.30 Долзарб репортаж. 8.50 «Сурбет». Бадиий фильм, 1-серия. 9.55 Мультфильм. 10.05 Ҳужжатли фильм 10.30 Болалар соати. 11.30 «ТСН». 11.45 «Променад-концерт таништиради...». 14.30 «ТСН». 14.45 «Якшанба, олти яримда». Бадиий фильм, 1-серия. 16.00 «Қизиқувчилар олами». 16.15 Мультфильм. 16.35 Ҳужжатли фильм. 17.15 «Созандалар мусиқа ҳақида». 18.00 «ТСН». 18.15 Сиёсий мулоқот. 18.45 Ишчан чопар. 19.00 «1991 — Моцарт йили». 19.25 «Сурбет». Бадиий фильм, 2-серия. 20.30 Время. 21.15 «ВИД» таништиради. 22.00 «Сўз». Адабий-бадиий программа. 23.30 Халқаро янгиликлар. 23.45 Телевизион мусиқий фильм. 00.45 «Синдикат-2». Бадиий фильм. 1-серия.

МТ-II

8.00 Бадантарбия. 8.15 Илмий-оммабоп фильм. 8.35, 9.35 Жўғрофия. 9.05, 10.05 Француз тили. 10.35, 11.40 Биология. 10.55 Билимдонлар учун машқ. 12.00 Тембрли баянчилар ансамбли чалади. 12.15 Телевизион мусиқий абонемент. 13.30 «Шоирлар мушоираси». 14.00 Мультфильм. 14.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 14.25 Ритмик гимнастика. 16.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 16.25 «Тонг юлдузи». 17.40 Мультфильм. 17.50 Ҳужжатли фильм. 19.00 «Горница» ансамбли ижро этади. 19.15 Ритмик гимнастика. 19.45 Хайрли тун, кичкинтойлар! 20.00 Коллаж. 20.05 Ҳужжатли фильм. 20.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 20.30 Время. 21.15 «Қиш охирлаб қолганда», Бадиий фильм. 22.30 «Оддий мўъжиза».

3, чоршанба

УзТВ-I

9.00 Фильм-концерт. 9.30 «Сулола». Телефильм. 10.00 «Олтин маъбуда». Бадиий фильм. 18.30 Янгиликлар. 18.35 Болалар учун «Қувноқлар даврасида». 19.00 «Чорвадор». 19.30 Ахборот. 19.50 «Хотира». 20.30 Время. 21.15 Тижорат хабарлари. 21.20 Концерт. 22.00 Ахборот. 22.20 «Санъат усталари». 23.20 «Плюшчихадаги уч терак». Бадиий фильм. 00.40 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

УзТВ-II

18.00 «Тоғлар». Телефильм. 18.20 «Билим сарчашмаси». 19.00 «Пульс». Хабарлар. 19.10 «Яшин тутган суворий». Бадиий фильм.

МТ-I

6.00 «Тонг». 8.30 Ишчан чопар. 8.50 «Сурбет». Бадиий фильм, 2-серия. 9.55 «Сўз». Адабий-бадиий программа. 11.30 «ТСН». 11.45 «Созандалар мусиқа ҳақида». 14.30 «ТСН». 14.45 «Якшанба, олти яримда». Бадиий фильм, 2-серия. 16.00 «Поезд «Россия» деб аталади». Ҳужжатли фильм. 2-чи фильм. 16.50 Болалар соати. 17.50 Кичик концерт. 18.00 «ТСН». 18.15 Концерт. 18.30 «Позиция». Уолтер Кронкайт жумбоғи. 19.20 «Сурбет». Бадиий фильм, 3-серия. 20.30 Время. 21.15 «Инсон ва қонун». 22.30 «Опера театри олами». 23.30 «Иосиф Кобзон куйлайди». 00.10 «Синдикат-2». Бадиий фильм, 2-серия.

МТ-II

8.00 Бадантарбия. 8.15 Илмий-оммабоп фильм. 8.35, 9.35 Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари. 9.05, 10.05 Немис тили. 10.35, 11.35 Мусиқа. 11.05 «Онам, дадам ва мен». 12.05 «Шу куннинг воқеалари». 12.15 Б. Николаев куйлайди. 12.50 РСФСР шаҳарлари телестудиялари. 13.25 Ҳужжатли фильм. 14.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 14.25 Мультфильмлар. 16.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 16.25 Мультфильм. 16.50 «Концертдан сўнг интервью». 17.40 Виолончель ва фортепьяно учун соната. 17.55 Педагогика ҳамма учун. 18.55 «Мангуликка айланган лаҳзалар». 19.25 Коллаж. 19.30 Хайрли тун, кичкинтойлар! 19.45 Россиянинг парламент хабарномаси. 20.00 «Ишсизга ким ёрдам беради». 20.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 20.30 Время. 21.15 «Рақс ўқитувчиси». Бадиий фильм 1 ва 2-сериялар.

4, пайшанба

УзТВ-I

9.00 «Писмиқ». Бадиий фильм. 9.40 Фильм-концерт. 10.10 «Ҳамма палубага». Бадиий фильм. 18.30 Янгиликлар. 18.35 «Таълим ва маданий мерос». 19.10 «Халқаро ҳаёт». 19.30 Ахборот. 19.45 Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги хабар қилади. 19.55 «Алифбо сабоқлари». 20.30 Время. 21.15 Мусиқий кўрсатув. 22.00 Ахборот. 22.20 Мусиқий кўрсатувнинг давоми. 22.50 «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи». 23.50 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

УзТВ-II

18.00 «Тошкент» студияси кўрсатади.

МТ-I

6.00 «Тонг». 8.30 Ички ишлар вазирлигининг маълумотларига кўра... 8.50 «Сурбет». Бадиий фильм, 3-серия. 10.00 «Санъат хомийсини кутиб». Ҳужжатли фильм. 10.30 Болалар соати. 11.30 «ТСН». 11.45 «Бугунги Туркия». Кинопрограмма. 14.30 «ТСН». 14.45 «Якшанба, олти яримда». Бадиий фильм, 3-серия. 15.55 Сенегал миллий рақс ансамбли ижро этади. 16.25 Илмий-оммабоп фильм. 16.50 Болалар учун «Офтобдек ёруғ шам». 17.55 «ТСН». 18.10 «...16 ёшгача ва ундан катталар». 18.50 «Нодипломатик суҳбатлар». 19.20 «Сурбет». Бадиий фильм, 4-серия. 20.30 Время. 21.15 Ички ишлар вазирлигининг маълумотларига кўра... 21.30 Эстрада программаси. 23.00 «Пи» белгиси билан. Танаффус пайтида (24.00) — Халқаро янгиликлар. 00.40 «Синдикат-2». Бадиий фильм, 3-серия.

«ОЙНАИ ЖАҲОН»ДА КЎРИНГ

2–7 АПРЕЛЬ

МТ-II

8.00 Бадантарбия. 8.15 Илмий-оммабоп фильм. 8.35, 9.35 Умумий биология. 9.05, 10.05 Испан тили. 10.35, 11.40 Биология. 11.00 «Адам Смит бойлиги дунёси». 12.05 «Карелия». Ҳужжатли фильм. 12.15 Фильм-спектакль. 13.55 Мультфильм. 14.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 14.25 Ритмик гимнастика. 14.55 «Мардлик қўрғонлари». 16.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 16.25 «Циркни ҳамма севади». 17.05 «Йил фасллари. Апрель». 17.50 РСФСР шаҳарлари телестудиялари. 18.10 Ритмик гимнастика. 18.45 Л. Рюмина куйлайди. 19.30 Хайрли тун, кичкинтойлар! 19.45 «Менеджер Шкяр ва бошқалар...». 20.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 20.30 Время. 21.15 «Кўл ёқасида». Бадиий фильм, 1 ва 2-сериялар.

5, жума

УзТВ-I

9.00 «Иванушка бўлган экан». Телефильм. 9.20 «Одам — амфибия». Бадиий фильм. 10.55 Араб тили. 18.00 Футбол бўйича СССР чемпионати. 19.50 Концерт. 20.30 Время. 21.15 «Маърифатнома». 22.00 Ахборот. 22.20 Малик Қаюмов билан учрашув. 23.20 «Тошкент» студияси кўрсатади. 00.20 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

УзТВ-II

18.00 Кинокўрсатув. 19.00 Пульс». Хабарлар. 19.10 «Цирк! Цирк! Цирк!». 19.50 Тижорат хабарлари. 20.00 «Бизнес-курьер».

МТ-I

6.00 «Тонг». 8.30 Мультфильм. 8.40 «Сурбет». Бадиий фильм, 4-серия. 9.45 Ҳужжатли фильм. 10.15 «Инсон ва қонун». 11.30 «ТСН». 11.45 «...16 ёшгача ва ундан катталар». 14.45 «Якшанба, олти яримда». Бадиий фильм, 4-серия 15.50 «Қизиқувчилар олами». 16.05 Б. Гайдуков ва С. Ларионовлардан иборат баянчилар дуэти чалади. 16.20 «Онам, дадам ва мен». 16.50 М. Хохлагорская куйлайди. 17.20 Мультфильм. 17.30 Тараққиёт. Ахборот. Реклама 18.00 ТСН. 18.15 «Бир музей тарихи». 18.45 «Дадамни қандай қилиб йўлга солса бўлади?». Бадиий фильм. 20.30 Время. 21.15 «Кечир бизни ўгай она — Россия». Бадиий фильм. 21.45 «ВИД» программаси. 00.45 «Меридиан». 01.00 «Синдикат-2». Бадиий фильм, 4-серия. 02.05 Эстрада театри. В. Толкунова «Аёл монологи».

МТ-II

8.00 Бадантарбия. 8.15, 9.25 Илмий-оммабоп фильм. 8.35, 9.45 Табиатшунослик. 8.55, 10.05 Инглиз тили. 10.35, 11.35 Жўғрофия. 11.05 «Бугунги Буюк Британия». 12.05 РСФСР шаҳарлари телестудиялари. 12.25 Мультфильм. 12.45 Концерт. 13.35 «Сарҳадсиз кенгликлар ва эркин шамол ҳақида қўшиқ». 14.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 16.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 16.25 Мультфильм. 16.45 «Аслингни унутма». 17.35 Киножурнал. 17.45 «Омск ривояти». 19.10 Спорт ҳамма учун. 19.25 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! 19.40 Россиянинг парламент хабарномаси. 19.55 «Қизил майдонда ҳам эҳром қад кўтаради». 20.15 РСФСР халқ депутатларининг навбатдан ташқари съездида. 20.25 Коллаж. 20.30 Время. 21.15 «Катта оила». Бадиий фильм, 22.55 Мусиқий телефильм. 23.15 Футбол. СССР чемпионати.

6, шанба

УзТВ-I

8.00 «Ассалому алайкум». 9.00 «Ғаройиб ҳодиса,» Бадиий фильм. 10.10 Телевизион альманах. 11.10 Концерт. 12.50 Жамоат ташкилотларида. Тижорат кўрсатувлари. 13.20 «Илғор тажриба мактаби». 13.50 Ҳужжатли фильм. 18.30 «Тенгдошлар». 19.00 «Ўзбек тилини ўрганамиз», 19.30 Ахборот. 19.50 «Баҳор мушоиралари». 20.10 «Оқшом эртаклари». 20.30 Время., 21.15 «Навоий гулшани». 22.00 «Ҳафтанома». 23.00 «Навоий гулшани» кўрсатувининг давоми. 24.00 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

Шанба, эрта саҳарлаб.

МТ-I

6.00 Украина фольклорининг концерти. 6.30 Мультфильм. 6.45 Спорт ҳамма учун. 7.00 Ритмик гимнастика. 7.30 Тонгги дам олиш программаси. 8.00 «Здоровье». 8.30 «ТСН». 8.45 Мультфильмлар. 9.15 Телефильм. 10.15 Тонг юлдузи». 11.15 Болалар учун фильм. 12.35 «Ер—она масканимиз» фототанлови. 12.40 «Мусаввир устахонасида. 13.00 Кичик концерт. 13.10 Режиссёр А. Шахмалиева фильмлари. 14.30 «ТСН». 14.45 Янги авлод танлайди. «Имконият». 16.00 Мусиқий программа. 17.00 Мультфильмлар. 17.30 Халқаро панорама. 18.15 «Кечир бизни ўгай она — Россия». Бадиий фильм. 20.30 Время. 21.15 «Янги номлар таништиради. 22.45 «Брэйн ринг». 23.30 «Синдикат-2». Бадиий фильм. 00.35 Ленинград Давлат хор капелласи ижро этади.

МТ-II

7.30 Бадантарбия. 7.45 «Қўриқхона тепалиги». Бадиий фильм. 9.45 Фильм-спектакль. 10.45 «Телескоп». 12.00 «Ҳамдўстлик» видеоканали. 15.30 «Плюс ўн бир» видеоканали. 19.00 Хайрли тун, кичкинтойлар! 19.15 «Оила» телепрограммаси. 20.15 Мультфильм. 20.25 Коллаж. 20.30 Время. 21.15 «Киносерпантин». 00.45 Маданият. 01.15 «Пасха».

7, якшанба

УзТВ-I

ЖАҲОН САЛОМАТЛИК КУНИ

8.00 «Ҳафтанома». 9.00 «Иван Васильевич касбини ўзгартиради». Бадиий фильм. 10.30 «Бу сирли олам». 11.05 «Алифбо сабоқлари». 11.40 Ҳужжатли фильм. 11.55 «Наврўз тароналари». Мусиқий кўрсатув. 12.50 «Чорраҳа». 13.10 «Замин саховати». 18.30 Болалар учун «Кичкинтой» кўрсатуви. 19.00 «Сиҳат-саломатлик». 19.30 Ахборот. 19.50 «Бозор иқтисодиётини кўзлаб». Телефильм. 20.00 «Оламга саёҳат». 20.30 Время. 21.15 «Якшанба оқшомида». Мусиқий программа. 22.00 Ахборот. 22.20 «Мен сени ҳеч қачон унутмайман». Бадиий фильм. 23.40 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

УзТВ-II

8.00 «Сапеда». Мусиқий ахборот. 9.05 «Ҳар бир кишига ва барчага». Реклама. 9.10 Болалар учун кўрсатув. 9.40 Кинопрограмма. 10.40 «Келгинди». Бадиий фильм. 17.05 Кўрсатувлар тартиби. 17.10 «Келгинди». Бадиий фильм. 18.35 «Диёри меҳпарвар». Телеочерк. 19.00 «Ҳафта». 19.30 «Гули сўрх». «Наврўз — баҳор байрами». 20.30 Время. 21.15 «Ҳар дам ғаниматаст...» 22.30 «Телетомошабин ҳамроҳи». Бу сонда кўрсатувлар вақти Тошкент вақти билан кўрсатилган.

МТ-I

7.30 «ТСН». 7.45 Ритмик гимнастика. 8.15 «Спортлото». 8.30 «Эрта саҳарлаб». 9.30 Ватан хизматида. 10.30 Тонгги дам олиш программаси. 11.00 Саёҳатчилар клуби. 12.30 Қишлоқ янгиликлари. 13.30 Мусиқий киоск. 14.00 «Веди» программаси. 14.30 «ТСН». 14.45 Иосиф Кобзон куйлайди. 15.25 «Унутма...» 16.00 МТ-I нинг якшанба-променад концерти. 17.40 «Уолт Дисней таништиради...» 18.30 «Қонундан ташқари». Бадиий фильм. 20.30 Время. 21.15 Концерт-лотерея. 00.15 «Синдикат-2». Бадиий фильм.

МТ-II

7.30 «Зарядкага сафланинг!» 7.45 Телевизон ҳужжатли фильм. 8.05 «Объектив». 9.15 Баскетбол бўйича АҚШ чемпионати. 8.35 Мария Биешу куйлайди. 10.15 «Планета». 11.15 Муаллифлик телевидениеси.

13.15 Ўзбекистон телевидениесининг «Дўстлик» видеоканали

16.45 Москвада пасха. 17.45 Ҳужжатли фильм. 17.55 Коллаж. 18.00 Россиянинг парламент хабарномаси. 18.15 Ҳужжатли фильм. 19.30 Хайрли тун, кичкинтойлар! 19.45 От спорти. Англиядан кўрсатилади. 20.30 Время. 21.15 Квинтет-вариациялар. 21.30 Концерт.

ТОҒ ЛОЛАСИ

Табиатнинг гуркираб уйғониши апрель ойига тўғри келади. Ер бетини ўтлар гилами қоплайди. Буталар, дарахтлар ёппасига гуллайди. Асаларилар турли-туман чечаклар устида ғужғон ўйнашади.

Сирдарёнинг Далварзин ҳудудидаги соҳилларида жийдазорлар бўйи димоққа урилади. Улар ҳиди шунчалар ёқимлики, дилларни қитиқлайди. Бу манзара апрель ойигагина хосдир.

Ранго-ранг гуллар кўзни қувонтиради. Улар биринкетин очиладики, гулзорлар гўё улкан гулдастага ўхшайди. Апрелда тоғлар ёнбағри, қирлар қип-қизил гилам тўшалгандек туюлади. Чиройли бўлиб очилган лолалар жажжи байроқчаларни эслатади.

Бўзсув, Қорасув, Сирдарё, Амударё соҳилларида атроф кўм-кўк. Гарчи март ойидаги совуқ кунлар табиатга таъсир кўрсатган бўлсада, аммо эндиги жонланишни тўхтатишнинг иложи йўқ. Борлиқ ўзга кўриниш олмоқда. Боғ-роғлар оппоқ либос кийди.

Маълумки, қушлар ҳар йили кеч кузда иссиқ ўлкаларга учиб кетиб, баҳорда яна қайтиб келишади. Бу апрелга тўғри келади. Ҳозир юртимизга ўрдаклар, ғозлар, мешкобқушлар, кўкқўтонлар, лойхўраклар, чурраклар қайтишди. Боғлар, дарахтзорлардан чуғурчиқлар навоси кела бошлаганига анча бўлди. Эртами-индин қалдирғочлар пайдо бўлади.

Апрель ўрталарига бориб юртимизда қушлар ниҳоятда кўпайиб кетади. Улар ўзлари юрган йўлни эслаб қолишади. Шу боис баҳорда қадрдон жойларини адашмай топиб келишади.

Жиззах дашти ва Зомин ўрмон хўжалигига қарашли тоғ ёнбағирларида бўлган кичи лайлакларни кўради. Улар март охирида келди. Ўшанда тоғ ёнбағирлари оппоқ қор билан қопланганидан овқат топиш мушкул эди. Эндиликда машаққатли кунлар орқада қолди. Лайлакларнинг бемалол юриши, егулик топиши учун имконият пайдо бўлди.

Арнасой тошқинларининг саёз ерларида қарқаралар сайр қилиб юрибди. Ҳозир сув ниҳоятда совуқ. Аммо у ер-бу ердан бақаларни топиш мумкин. Қушларнинг дайдиб, тимирскиланиб юришига сабаб ана шунда.

Дам олиш кунларида табиат бағрига сайр қилиб чиққан болалар бениҳоя қувонишди. Улар қуёнга дуч келишди. Талабалар шалпангқулоқ жониворни тутиб олишган экан. Улар маслаҳатлашиб қуённи қўйиб юборишди. Гап шундаки, март ойида туғилган қуён болалари ниҳоятда ожиз бўлади. Уларга қарашни онасигина эплай олади.

Апрелда кўпгина майда йиртқич жониворлар болалайди. Улар уядан ташқарига чиқа олмайди. Негаки, нимжон ва кўр бўлиб, апрель охирида анча кучга тўлиб қолишади. Оналари болаларини сичқон, қўшоёқлар билан боқади. Уяни она жонивор қўриқлайди. Нарлари эса уларга овқат топиб келиш пайида бўлади.

Кўршапаклар кечқурун бошпаналаридан учиб чиқа бошлаганига анча бўлди. Бу йил қишда улар қаттиқ ухлашди. Аммо январь ойида кун исий бошлаган дамларда сайрга чиқа бошлашди. Февралда совуқ кучайгани, мартда ёғингарчилик кўп бўлгани учун кўршапалаклар яшириниб олишди. Мана энди оқшомда яна парвоз қилишаяпти. Улар кўкда ярим кечагача сайр қилиб, турли ҳашаротларни тутиб ейишади.

Кемурувчилар серҳаракат бўлиб қолишди. Уларга хос одат шуки, баҳор келиши билан сичқонсимон жониворлар қишки бошпаналари, иморатлар, ҳовлилар, турар-жойлардан ўтлоқлар, полизлар, боғлар, томорқаларга кўчади. Бу ерларда ёзги ҳаёт тарзи бошланади. Тажрибали деҳқонлар қишлоқ хўжалиги экинлари зараркунандаларига қарши курашга айни шу даврдан киришадилар.

Оқшом туша бошлаган чоғларда суви илиқ ариқлар бўйидан бақалар вақвақаси келади. Улар ҳам урчиди.

Қамишзорларда еликларнинг янги туғилган болалари кўриниб қолди. Оналари уларни эҳтиёт қилиб қўриқлайди.

Тўнғизлар ҳам насл берди. Аммо кичиналари ота-онасига мутлақо ўхшамайди, кўриниши бошқача, танасида йўл-йўл излар бор. Орадан уч ой ўтгандан кейингина улар ҳақиқий тус олади.

Апрель — табиатда қизиқарли воқеалар рўй берадиган ой. Ҳар куни бир янгиликка дуч келасиз. Деҳқонлар баҳорги экиштикишни уюшқоқлик билан бошлайдилар.

Баҳор ҳар юракка
ҳузур бағишлар,
Кўзларда табассум,
нозли боқишлар.

У. ҚЎШВОҚОВ олган сурат.

ОЙНОМА

АПРЕЛЬ

ДУШАНБА	1	8	15	22	29
СЕШАНБА	2	9	16	23	30
ЧОРШАНБА	3	10	17	24	
ПАЙШАНБА	4	11	18	25	
ЖУМА	5	12	19	26	
ШАНБА	6	13	20	27	
ЯКШАНБА	7	14	21	28	

КАМАЛАК ЖИЛОСИ

Апрелдан бошлаб Қуёш кўкка баландроқ кўтарилиб, ҳарорат ҳам орта боради. Жилға чашмалар қайнашга тушади, ирмоғу сойлар, анҳору дарёлар суви тўлиб-тошиб водийларга оби ҳаёт элтади. Дов-дарахтлар барг чиқаради. Қушлар гала-гала парвоз қилиб рақсга тушадилар. Камалак рангли митти капалаклар жуфт-жуфт бўлиб сайлга чиқади. Асаларилар гулдан-гулга қўниб бол тўплашга киришади. Булар айни апрелнинг ҳеч такрорланмас беназир онларидир.

Булбулдан тортиб барча сайроқи қушларнинг мастона хонишлари авжига чиқиб, дилларга завқ-шавқ бағишлайди.

Қадимги аждодларимиз айни камалакли фаслни инсон фаолияти билан боғлаб шундай тараннум этишган:

● **Инсон юрган йўлларга атласдек узанганму?**
Камалак ҳам атласдин андоза кўтарганму?
Уфқларнинг шафағи қизарганму атласдин?
Навбаҳор ўз кўксини яшнатганму атласдин?

Қуёш нури қиздирган сари далалару боғлар, сабзавот, полиз майдонлари ва яйловларда ижодий меҳнат жўш ураверади.

Апрель ёмғири «абри найсон» ҳам дейилади. Бу форс-тожикча сўз. Маъноси «ёғин-сочинли булут» дегани. Яна «абри баҳор» деб ҳам аталади.

Бунга Алишер Навоийдан мисол:

● **Кўк абри баҳордек ўкирди,**
Коф сайл киби юзига урди.

Яъни кўкда шамол гуркиради, тоғ (коф) сайли бошланиб, гулу гиёҳлар уфори димоққа урилади, дегани.

Ҳар бир экиннинг чилла даври бўлади. Бу ерга уруғ ташланган кундан то илдиз отиб, ўзини тутиб атроф-муҳит шиддатларига дош берар ҳолатга етгунича кетадиган жараёндир. Аслида бу чақалоқ чилласи билан моҳиятан бирдир.

Қиссадан ҳисса шуки, униси ҳам, буниси ҳам серташвиш палладир.

● **Деҳқон аҳли яхши билгай фурсату он қадрини**
Новвой аҳли яхши билгай сония, нон қадрини.

Ҳадемай етти хазинанинг бири — пилла қурти боқишга киришилади. Бу ўша ўта шитобли тадбирни муваффақиятли якунлаш учун сара уруғу пухта замин яратиш лозим. Ана шундай кўзланган мақсадга эришилиши турган гап.

Р. ЖУМАНИЕЗОВ.

КЎКЛАМ АСАЛИ

Ўрикларнинг оппоқ-оппоқ бўлиб гуллаши, тонгги шабада улар бўйини узоқ-узоқлардан олиб келиб, димоқларга тутиши гўзал баҳордан далолат.

Апрелда гуллар очилиши билан асаларилар пайдо бўлади. Бу асалчига олам-олам қувонч бағишлайди. Демак, жорий йилда экинлар ҳосили, шифобахш бол мўл бўлади.

Маълумки, асаларилар фақат ўсимликлар ширасини йиғибгина қолмасдан, айни чоғда гулдан-гулга қўниб, ўсимликларни чанглатиб, уларнинг ҳосилдорлигини оширади.

Қишлоқ хўжалигини қамраб олган кўпдан-кўп экологик муаммолар бизни деҳқончиликнинг кўҳна усулларига назар солишга мажбур этмоқда. Уларда табиат қонуниятлари ўз ифодасини топган. Атроф-муҳит, қолаверса, ер, сув, ҳаво, ўсимликлар, боғ минтақалари — борлиқ тоза, беғубор бўлган. Асаларилар қаерда кўп бўлса, ўша ернинг ҳавоси мусаффо, заҳарли дорилардан ҳолидир. Бу жониворлар ниҳоятда сезгир бўлишади. Қишлоқ хўжалигида фойдаланиладиган кимёвий дориларни дарҳол сезишади.

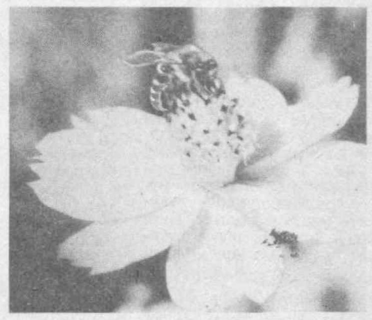

Баҳорги илк гуллардан тўпланадиган бол ниҳоятда фойдали. Унда дармондори кўп. Таъкидлаш жоизки, оқ қандда сахароза мўл бўлиб, уни кўп истеъмол қилиш қанд касаллигини кучайтиради, одамни семиртиради. Асалда эса салбий таъсир кўрсатадиган моддалар йўқ.

Ажойиб бу неъматда хосият кўп. Асал, гул чанги, она сути билан ари заҳаридан табобатда кўпгина дорилар тайёрланмоқдаки, бу фойдали ҳашаротлар аҳамиятини оширмоқда.

Шу нуқтаи назардан қараганда, апрель асали фойдали хоссаларга бойлиги билан қадрлидир.

Л. АСАЛОВ.

МОМАҚАЙМОҚ

Бу ўсимликни халқ орасида яна қоқиут, гулқоқи деб ҳам атайдилар. Мураккабгулдошлар оиласига кирувчи кўп йиллик сутширали ўсимлик. Бўйи 10 сантиметрдан 40 сантиметргача. Барглар илдиз бўғзидан чиқади, аксари ҳолларда тўп барг ҳосил қилади.

Момақаймоқ мартнинг охири апрель ойида гуллайди. Гуллари сариқ, тилларанг. Меваси май ва июнь ойларидан то кеч кузга қадар пишади.

Кенг тарқалган ўсимликлардан. Ниҳоятда шифобахш. Йўл, ариқ, жилғалар бўйида, боғларда, далалар, сайҳон ерларда учрайди.

Таркибида фойдали моддалар сероб. Барглари, гултўпламларида ксантрофиллинлардан лютеин паракасантин, каротиноидли моддалар, B_2 дармондориси, янги баргларининг сут ширасидан лантуцерол, каучук, халин. аспарагин, сапонинлар, табиий жавҳарлар, мумсимон моддалар бор. Илдизи ҳам ана шундай ҳосиятга эга.

Момақаймоқ халқ табобитида қадимдан ишлатилиб келинади. Ундан овқат ҳазм қилиш аъзоларининг фаолиятини тезлатувчи восита сифатида, илдизи ва баргидан тайёрланган дамлама буйрак касаллигини даволашда, сурги дори, ўт ва пешоб ҳайдовчи омил ўрнида фойдаланилади. Илдизидан тайёрланган дамлама жигар шамоллаганда, ўт пуфаги, меъда яллиғланганда фойда беради, бавосил хасталигига тавсия этилади. Тиш ва томоқ оғриганида дамлама билан оғизни чайқаш, баргини майдалаб узум сиркасига қўшиб, сўгалларни кетказиш мумкин.

Баргларидан олинган шира камқонлик, дармонсизлик, кўкрак қафаси касалликларини даволашда наф келтиради.

Қисқаси, момақаймоқ кони фойдаки, уни эҳтиёт қилишимиз, исроф этмай фойдаланишимиз зарур.

Ғ. ТОЖИЕВ.

Турна рақси

Қушлар баҳорда рақсга тушишининг боиси нимада?

Турналарнинг ҳайвонот боғларида ёки табиат бағрида ўйинга тушганини кўрган кишилар бунинг сабабини ажабланиб сўрайдилар. Сизга Арнасой кенгликларида бўлиш насиб этса, бунинг шоҳиди бўласиз, ажойиб қушларнинг рақс қилганини ўз кўзингиз билан кўрасиз.

Шуни таъкидлаш зарурки, ёш «келин-куёв»ларнинг никоҳдан ўтиш расм-русуми қадимдан сақланиб қолган. Бу тантанали равишда нишонланиб, тўю томошалар билан тугайди. Уларда дилрабо куй-қўшиқлар ижро этилади. Базм айни авжига чиққан чоғда келин-куёв ўртага таклиф этилади. Улар йиғилганларнинг қарсаклари остида рақсга тушадилар. Баъзи жойларда келинни яшириб қўйиш, сўнгра сотиб олиш каби маросимлар ўтказиладики, бу ёш келин-куёвлар ҳаётида унутилмас хотира бўлиб қолади.

Қизиқувчилар: «Хўш, турналарнинг «никоҳ тўйи» қачон бўлиб ўтади?» — деб сўрашлари мумкин. Бу апрель ойида содир бўлади. Турналар ям-яшил ўтлоқларга тўпланиб, жуфт-жуфт ёки тўда бўлишади-да, сўнгра рақсни бошлашади. Улар ҳаракати бир-бирига уйғун, бир вақтда қичқиришади. Аммо шунчаки овоз чиқаришмайди. Товушлари оҳангдор ва жозибадор. Уларда инсонга тушунарли бўлмаган қайғу-алам садолари, уя солиш, тухум қўйиш, ўзларидан авлод қолдиришга чақириқлар мужассам.

Бизнинг бу фикримиз тўғрилигини билмоқчи бўлган кишилар шу кунларда жумҳуриятимиз пойтахтидаги ҳайвонот боғига ташриф буюриши мумкин. Табиатнинг бу сўлим бурчагида турли-туман қушлар, чунончи турналар эъзозлаб сақланмоқда. Улар учун шундай қулай шароит яратилганки, қанотли дўстларимиз ўзларини табиат бағрида юргандек сезишади. Бемалол ва эркин сайр қилишлари бундан далолат.

Баҳорда ёруғ кун узая бошлаб, ҳаво ҳарорати кўтарила боради, ер исийди, кўк ўтлар кўкка бўй чўзади. Қушлар «дастурхони»да дармондорилар сероб озуқалар пайдо бўлади. Натижада уларнинг хулқ-атвори ўзгаради. Қушлар сайрашни бошлашади, рақсга тушишади, уяларига керакли нарсаларни ташишади. Кўп ўтмай илк тухумлар, сўнгра полапонлар пайдо бўлади, қанотли жониворлар ҳаётида серташвиш дамлар бошланади.

А. АЛИЕВ.

ЯШИЛ ГИЛАМ

Кўп жойларда ер бетини кўм-кўк майсалар қоплади. Бузоқларни яшил ўтлоқларга ҳайдаш даври келди.

Далалар кўм-кўк либосга ўраниб, табиатнинг зумрад гилами ҳосил бўлди. Эски сув ўзанлари, ариқлар, дарёларнинг кенг, қўлтиқ ерларида қамиш, қизилмия, қовға кўкка бўй чўза бошлади.

Чорвадор айни шу дамларда эҳтиёткор бўлиши, бузоқларни кўк ва ширали ўтлар билан боқишга олдиндан тайёргарлик кўриши, уларни яйловга ёйишга аста-секин киришиши лозим. Озуқаларга ширали қўшимча албатта қўшилиши шарт. Ҳамма иш кўнгилдагидек бўлиши учун бузоқлар дунёга келган илк кунларда қандай боқилганини ёдда тутиш, кундузи қанақа ва қандай озуқалар берилганини унутиб қўймаслик муҳимдир.

Қишлоқ меҳнаткашларининг кўпчилиги сигирларни уйларида боқадилар. Ҳозир хонадонларда февраль ва март ойларида туғилган бузоқлар ҳам парвариш қилинмоқда. Уларни боқишда янги, илғор усуллардан фойдаланилса, бу ишда яхши натижага эришилиши турган гап. Бунинг учун бузоқларни баҳаво, тоза, ёруғ ва қуруқ хоналарда сақлаш лозим. Намчил, қоронғи, хўл жойларда улар ёмон ўсади, иштаҳаси йўқолади, турли касалликларга чалинади. Бузоқхона шипи ва деворлари оқланиши, ерга ҳар куни икки марта сийрак қилиб янги сомон, очиқ қолган жойларга эса қипиқ сепилиши даркор. Охур бузоқ дам оладиган ернинг нариги, қарама-қарши томонига ўрнатилиши зарур. Бу янги туғилган бузоқларни сақлашнинг гигиеник қоидаларига тўла-тўкис жавоб беради.

Уларни қандай боқиш керак? Туғилганидан кейинги емиш, яъни бузоқни илк бор озиқлантириш оғиз сути беришдан бошланади. Озиқлантиришлар ўртасида бузоқларга қайнатилган илиқ сув ичирилади. 7—10 кунлик бўлганидан бошлаб сувга оз-оздан туз қўшиш мумкин. Бу ошқозон шираси ажралиб чиқишини кучайтиради, озуқалардаги тўйимли моддаларнинг яхши сингишига ва ўзлаштирилишига имкон беради.

Бузоқларнинг соғлом, бақувват бўлиб ўсиши, ҳазм қилиш аъзоларининг яхши ривожлантириши учун улар 5—7 кунлигидан бошлаб дағал озуқаларни ейишга ўргатилади. Аввал сифатли пичан, минерал озуқа (туз, бўр, суяк уни) берилади. Дуккакли экинлар пояси бўлса, янада яхши. Туз ва бўр 5—7, суяк нормаси 2—3 грамм. Улар дастлаб сутга, сўнгра омихта озуқаларга қўшиб берилади. Ҳар куни 50—100 граммдан ўт уни бериш ҳам фойдали. Бу бузоқларга табиий ширали озуқалар беришга ўтилмаган шу кунларда айниқса муҳимдир.

Агар бузоқлар яхши боқилиб, озиқлантириш, дам олдириш, ҳаракат қилдириш қоидаларига қатъий риоя этилса, улар соғлом ва семиз бўлиб ўсади. Шу мақсадда апрелнинг қулай келган кунларидан унумли фойдаланиш зарур.

А. ЎРМОНОВ,
зоолог.

ҚАЕРДА, ҚАНДАЙ?

Апрель — баҳорнинг иккинчи ойи. Борлиқ кўм-кўк либосга бурканмоқда. Шимолий ярим шарнинг кўп ерларига кўклам сеп ёйди. Мўътадил ўлкаларда қор эриб, дарёларда музлар оқади. Дарахтлар яшил либосга ўралиб, қушлар учиб келади. Арктика оролларида, қуруқликнинг тундра қисмида зичлашиб, яхлаб-қотиб қолган қорнинг юза қатлами эрий бошлайди. Қуёш уфқдан унча баланд кўтарилмайди, кун совуқ бўлади. Қутбнинг паст бўйли ўсимликлари, майда ўтлар, пакана қайин ва толлар қия тушаётган қуёш нурларидан баҳраманд бўлади.

Қутб ўлкаларида қуёш нури ғанимат. Тайгадаги дарёлар оқими кўпайиб, соҳиллардаги ўтлоқларни сув босади. Ой охирида шимолий дарёларда кема қатнови бошланади.

СССР Европа қисмининг мўътадил минтақасида жойлашган ўлкаларда кузги буғдой униб чиқади. Ўрмонларда ёнғоқ, зирк ва тоғ тераклари, Европа жанубидаги боғларда эса мевали дарахтлар гуллайди. Дафнанинг ёқимли ҳиди теварак-атрофга таралади. Олчаларнинг оппоқ, гуллари кўрк беради.

Қушлар Евроосиё ва Шимолий Америка устидан илиқ жойларга учиб ўта бошлайди. Тянь-Шань, Шуньлун ва Помир тоғларининг ён-бағирларидаги қор эрийди. Сойлар, ирмоқлар, дарёлар суви ўзанидан тошади.

Испания, Ҳиндистон, Италия, Туркия, Корея, Хитойнинг марказий ва жануби-ғарбий қисми, Химолай тоғларининг қуёшга қараган томони яшил либосга бурканади. Ҳиндистоннинг жанубий ва ғарбий қисмида ёзги муссон уммондан қуруқлик томон эсади.

Сайёрамизнинг жанубий ярим шарида эса куз. Америка қитъаси жанубидаги Патогонияда кучли изғирин эсади. Оловли Ер оролида қор ёғади. Гран-чако даштларида ҳаво қуруқ бўлади.

Африка жанубидаги Калахари чўлида қурғоқчилик бошланади. Ҳинд уммони соҳилларида дарахтларнинг барглари сарғая бошлайди. Янги Зеландия жанубида ҳам куз.

Жонажон ўлкамизда баҳор авжига кириб, ҳаммаёқ яшил тус олади. Мевали дарахтларда ҳосил тугунчалари пайдо бўлади, дарёлар тўлиб оқади, ҳайвонот олами жонланади. Она табиат ёзнинг иссиқ кунлари сари талпинади.

Т. МАҲМУДОВ.

ФУТБОЛ

КЕСКИН КУРАШ

Мамлакат биринчилигининг олий поғонасидаги ҳар бир тур учрашувлари кескин курашлар остида ўтмоқда. Галдаги ўйинлар ҳам муросасиз баҳсларга бой бўлганлиги билан мухлисларда яхши таассурот қолдирди. Шуниси эътиборга лойиқки, фақат бир учрашувдагина кучлар тенг келди. Донецкнинг «Шахтёр» ва Душанбенинг «Помир» жамоалари икки очкони баҳам кўрдилар. Мазкур ўйинда дарвозалар дахлсиз қолди.

Москва армиячилари мухлисларини яна қувонтирдилар. Улар сафарда ўйнашларига қарамай, пешқадамлик мавқеларини бой бермадилар. Бу сафар МАСК Минскда маҳаллий динамочиларни 1:0 ҳисобида мағлубиятга учратди. Пировардида саккиз имкониятдан шунча очко жамғарган армиячилар ўйинлар жадвалида якка карвонбоши бўлиб олдилар.

Иккинчи-учинчи ўринларни эгаллаб турган «Шахтёр» ва «Днепр» командалари ҳисобида 7 тадан очко бор. Донецклик футболчилар ўтган турда дуранг натижага эришган бўлсалар, днепропетровскликлар Москва динамочиларини мағлубиятга учратдилар — 1:0.

Киев динамочилари мавсумни мағлубият билан бошлаган эдилар. Кейинги учрашувларни кўтаринки руҳда ўтказмоқдалар. «Динамо» навбатдаги ўйинни Одессада маҳаллий «Черноморец» билан ўтказиб, 1:0 ҳисобида устун келди.

Бошқа учрашувлар қуйидаги натижаларни берди: «Локомотив» (Москва) — «Металлург» (Запорожье) — 2:0, «Торпедо» (Москва) — «Арарат» (Ереван) — 2:0, «Металлист» (Харьков) — «Спартак» (Владикавказ) — 2:0.

Ўйинлар жадвали

	Ў	Т	О
МАСК	4	12-2	8
«Шахтёр»	5	5-2	7
«Днепр»	4	4-1	7
«Арарат»	5	3-4	6
«Торпедо»	4	6-4	5
«Спартак» М	3	4-3	4
«Черноморец»	4	4-2	4
«Динамо» К	4	4-5	4
«Металлист»	4	3-5	4
«Динамо» Мн	4	4-4	3
«Помир»	4	1-2	3
«Локомотив»	4	5-8	3
«Металлург»	4	2-5	2
«Спартак» В	4	3-7	2
«Пахтакор»	3	2-4	1
«Динамо» М	4	2-7	1

«Пахтакор» навбатдаги учрашувни 5 апрелда Москванинг «Торпедо» жамоаси билан ўтказади. Шу куни пешқадам — МАСК футболчилари Днепропетровскнинг «Днепр» командасини қабул қиладилар.

Муҳаррир
Н. ЁҚУБОВ.

БУЮРТМА № 5212 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. ИНДЕКС 64602. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12